

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ
БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи
8.2312-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
В.В. Чуприна

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І. Бутченко
« _____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

_____ Чуприні Валерії Валеріївни _____

1. Тема роботи Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні
керівник роботи Маліновська Ольга Станіславівна, к. філос. н, доцент,
(прізвище, ім'я, ро-батькові, науковій ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «01» травня 2023 року № 647-с
2. Строк подання студентом роботи: 6 грудня 2023 року
3. Вихідні дані до роботи: Євко В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу в системі форм улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування : монографія. Харків : Ксилон, 2010. 156 с.; Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні : соціально-правове дослідження. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.; Ковальчук О. В, Червенко О. О. Соціальна робота з дітьми, котрі залишились без батьківського піклування : технологічний аспект. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 23. С. 164-170.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): 1. Розглянути стан наукової розробки теми. 2. Уточнити головні поняття дослідження: «соціальна робота», «діти, які залишилися без батьківського піклування», «діти-сироти», «соціальний захист». 3. Визначити принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. 4. Проаналізувати дітей, які залишилися без батьківського піклування, як об'єкт соціальної роботи. 5. Охарактеризувати діяльність організацій соціальної сфери, що здійснюють

соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. 6. Вивчити інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. 7. Визначити сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. 8. Охарактеризувати напрями оптимізації розвитку соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу:

1 таблиця, 2 рисунки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	16.05.2023	16.05.2023
Розділ 2	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	28.08.2023	28.08.2023
Розділ 3	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	10.10.2023	10.10.2023

7. Дата видачі завдання 10 травня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2023	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2023	виконано
4.	I розділ	Червень – серпень 2023	виконано
5.	II розділ	Серпень – жовтень 2023	виконано
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2023	виконано
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2023	виконано
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2023	виконано

Студент _____ В.В.Чуприна

Керівник роботи _____ О.С. Маліновська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 86 сторінок, 76 позицій у списку літератури, 1 таблиці, 2 рисунків.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ДІТИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ДІТИ-СИРОТИ, СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Мета дослідження: вивчення соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні з метою виявлення напрямів оптимізації її розвитку.

Об'єкт дослідження: діти, які залишилися без батьківського піклування.

Предмет дослідження: соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналіз статистичних даних

Гіпотеза: Впровадження сучасних підходів у системі соціальної роботи, зокрема стратегії деінституціалізації дитячих будинків, в умовах війни в Україні, сприятиме поліпшенню якості життя підопічних, сприяючи їхньому психосоціальному розвитку та інтеграції в суспільство.

Висновки: 1. Серед організацій, які надають підтримку, центри соціальних служб надають соціальні послуги дітям, які залишилися без батьківського піклування, в тому числі: допомогу в забезпеченні безпечного та комфортного проживання; допомогу в доступі до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг; психологічну підтримку; соціальну адаптацію.

2. Підвищення якості соціальної роботи в цьому напрямку можливе через: створення єдиної інформаційної системи, яка буде надавати інформацію про дітей, які залишилися без батьківського піклування, що допоможе соціальним працівникам швидше і ефективніше надавати допомогу цим дітям; розробку і впровадження нових методик, які повинні будуть адаптовані до потреб дітей цієї категорії.

SUMMARY

Qualification work consists of 86 pages, 76 literature sources, 1 table, 2 figures
SOCIAL WORK, CHILDREN LEFT WITHOUT PARENTAL CARE,
ORPHANS, SOCIAL PROTECTION

Research purpose to study social work with children left without parental care in the context of the war in Ukraine in order to identify areas for optimizing its development.

Research object is children left without parental care.

Research subject is social work with children left without parental care in the conditions of war in Ukraine

Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, analysis of statistical data

Research hypothesis the introduction of modern approaches in the system of social work, in particular the strategy of deinstitutionalization of orphanages, in the context of war in Ukraine, will improve the quality of life of the wards, contributing to their psychosocial development and integration into society.

Conclusions: 1. Among the organizations that provide support, the social service centers provide social services to children without parental care, including: assistance in ensuring safe and comfortable living conditions; assistance in accessing education, healthcare and other social services; psychological support; social adaptation.

2. Improvement of the quality of social work in this area is possible through creation of a unified information system that will provide information about children without parental care which will help social workers to provide assistance to these children faster and more effectively; development and implementation of new methods that will have to be adapted to the needs of children in this category.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Стан наукової розробки теми.....	9
1.2. Уточнення головних понять: «соціальна робота», «діти, які залишилися без батьківського піклування», «діти-сироти», «соціальний захист».....	15
1.3. Принципи та методи дослідження.....	22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Діти, які залишилися без батьківського піклування, як об'єкт соціальної роботи.....	27
2.2. Діяльність організацій соціальної сфери, що здійснюють соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.....	34
2.3. Інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.....	39
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	46
3.1. Сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.....	46
3.2. Напрями оптимізації розвитку соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.....	53
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна в Україні стала причиною гуманітарної катастрофи, яка торкнулася всіх громадян країни. Діти, які залишилися без батьківського піклування, особливо страждають в умовах війни. Станом на 1 липня 2023 року, за даними Міністерства соціальної політики України, кількість таких дітей склала понад 100 тисяч. Це означає, що кожна десята дитина в Україні потребує соціальної допомоги.

Втратити батьків у дитинстві — це найстрашніша трагедія, яку може пережити людина. У сучасному світі, де війна стала невід'ємною частиною нашого життя, ця трагедія трапляється все частіше.

Соціальна робота з дітьми, які втратили батьків під час війни, є невід'ємною частиною гуманітарної допомоги. Вона спрямована на те, щоб допомогти цим дітям пережити втрату, знайти новий дім і почати нове життя.

Діти, які залишилися без батьківського піклування, є особливо вразливою категорією населення. В умовах війни вони особливо потребують особливої уваги та підтримки з боку держави та суспільства. Соціальна робота з такими дітьми є одним з найважливіших напрямів діяльності соціальних працівників.

В мирний час вона спрямована на забезпечення їхнього захисту, надання їм соціальних послуг та підтримки, сприяння їхній соціальній адаптації та інтеграції у суспільство. Але у воєнний час соціальна допомога дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, має свої особливості. Вона повинна бути спрямована на надання їм невідкладної допомоги, забезпечення їхнього безпечного проживання, психологічної підтримки та розвитку.

Ця робота вимагає від соціальних працівників не тільки професійних знань і навичок, а й великої людяності та співчуття. Вона є складним і відповідальним завданням, але вона може змінити життя цих дітей на краще.

Проблемна ситуація полягає в тому, що внаслідок війни в Україні велика кількість дітей залишилася без батьківського піклування. Це є серйозною проблемою, оскільки діти, які залишилися без батьків, часто є вразливою

групою, яка потребує захисту і підтримки.

Український уряд ужив низку заходів для вирішення проблеми дітей, які залишилися без батьківського піклування. Зокрема, було створено єдину базу даних, яка містить інформацію про таких дітей. Також було розроблено та впроваджено нові методики соціальної роботи з дітьми в умовах війни.

Однак, для вирішення цієї проблеми необхідні додаткові зусилля з боку держави, громадських організацій і волонтерів.

Об'єкт дослідження: діти, які залишилися без батьківського піклування.

Предмет дослідження: соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні

Мета дослідження: вивчення соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні з метою виявлення напрямів оптимізації її розвитку.

Для досягнення мети було поставлено перед собою наступні дослідницькі завдання:

- розглянути стан наукової розробки теми;
- уточнення головних понять: «соціальна робота», «діти, які залишилися без батьківського піклування», «діти-сироти», «соціальний захист»;
- визначити принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні;
- проаналізувати дітей, які залишилися без батьківського піклування, як об'єкт соціальної роботи;
- охарактеризувати діяльність організацій соціальної сфери, що здійснюють соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни;
- вивчити інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни;
- визначити сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні
- охарактеризувати напрями оптимізації розвитку соціальної роботи з

дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.

Гіпотеза. Впровадження сучасних підходів у системі соціальної роботи, зокрема стратегії деінституціалізації дитячих будинків, в умовах війни в Україні, сприятиме поліпшенню якості життя підопічних, сприяючи їхньому психосоціальному розвитку та інтеграції в суспільство.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукової розробки теми

Тема соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні є досить актуальною і активно досліджується вченими та практиками.

Актуальність проблеми соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні, неспростовна, оскільки це питання стає надзвичайно важливим у контексті сучасних геополітичних конфліктів та соціальних викликів. Попередні дослідження і публікації з цієї теми дозволяють отримати уявлення про ступінь усвідомлення проблеми та спроби розв'язання нею.

Наукова література в даній галузі включає в себе різноманітні дослідження та публікації, які спрямовані на розуміння складностей та викликів, з якими стикаються діти, які стали жертвами війни в Україні та залишилися без батьківського піклування.

Один з ключових аспектів досліджень – аналіз сучасного стану цієї проблеми в Україні. Багато авторів розглядають статистику та інформацію, надану офіційними установами та громадськими організаціями, щоб визначити кількість таких дітей та їхні потреби. Публікації також аналізують наявні програми соціального захисту та підтримки для цільової групи, оцінюючи їх ефективність.

Серед основних тем, якими займаються дослідники, можна виділити:

- Психологічний вплив війни на дітей та їх психосоціальне здоров'я.
- Роль держави та громадських організацій у захисті прав дітей в умовах війни.

– Моделі та практики соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, у військових конфліктах.

– Інноваційні підходи до роботи з цією категорією дітей, включаючи використання технологій та мережевих ресурсів.

Основна мета досліджень полягає в розумінні ситуації та розробці стратегій і підходів для поліпшення соціального захисту та підтримки дітей, які стали жертвами війни в Україні. Даний аналіз стану наукової розробки є важливим етапом для подальшого розгляду методологічних підходів до дослідження та роботи з цією важливою соціальною категорією дітей.

Продовжуючи розглядати стан наукової розробки теми, важливо відзначити, що ця проблема не обмежується лише національним контекстом, існують схожі дослідження та публікації у контексті інших конфліктів та війн, які відбуваються у світі. Вони також надають корисний матеріал для порівняння та вивчення кращих практик у соціальній роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування під час конфліктів.

Наукова спільнота розробляє різні концепції та теоретичні підходи для аналізу та вирішення проблеми, враховуючи психологічні, соціологічні, правові, та педагогічні аспекти. Однак, багато досліджень також відзначають нестачу практичних програм та інструментів для реалізації теоретичних підходів.

Тому, дослідження історії розвитку поглядів науковців на тему соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні, в громада обумовлює, що, комплексне розкриття декількох моментів.

По-перше, це дозволяє проаналізувати еволюцію поглядів науковців на цю проблему. У різні історичні періоди науковці по-різному розуміли природу проблем, з якими стикаються діти, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни, а також методи і підходи до їх вирішення.

По-друге, це дозволяє виявити основні тенденції розвитку соціальної роботи з цією категорією дітей в Україні. Аналізуючи історичний досвід, можна побачити, які методи і підходи до соціальної роботи з дітьми, які залишилися

без батьківського піклування, в умовах війни були найбільш ефективними, а які потребують подальшого вдосконалення.

По-третє, це дозволяє розробити ефективні методики соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні громадах. Враховуючи досвід науковців, можна розробити методики, які будуть найбільш відповідати потребам дітей цієї категорії в сучасних умовах.

Наукові роботи дають змогу виявити тенденції та актуальні напрямки в галузі соціальної роботи з дітьми, які втратили батьків у контексті воєнних конфліктів. Та дають змогу оцінити ефективність наявних програм, спрямованих на підтримку дітей, які втратили батьків під час війни. Це важливо для визначення найкращих практик і розроблення нових стратегій, які допоможуть дітям.

Основні наукові дослідження у цій галузі можна виділити наступне:

- Круглі столи, конференції, семінари, присвячені проблемам соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні.
- Наукові статті, монографії, дисертації, присвячені теоретичним та практичним аспектам соціальної роботи з цією категорією дітей.
- Проблеми соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування, особливо в умовах війни, були предметом досліджень ряду науковців.

В Україні було опубліковано ряд наукових праць, присвячених проблемам соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Дослідженнями цієї проблематики займалися такі вчені, як: О. І. Андрухів, Л.Ю. Бельо, Г.М. Грабовська, П. В. Горінов, Г. Драпушко, І.В. Дрозд, А.В. Дуля, О.В. Ковальчук, А.М. Лисюк, О.В. Лісовець, М. Миколюк, Р.Павелків, Ж.Петрочко, О. А. Поліщук, Т.В. Семигіна, О.О. Тарантаєва, О.В. Тищенко, О.О.Червенко, І.А. Яніцька та інші.

Вчені відзначають, що війна в Україні призвела до значного зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Ці діти зазнають

значних психологічних та соціальних проблем, потребують особливої уваги та підтримки.

Зокрема, О. І. Андрухів акцентує увагу на тому, що держава та громадянське суспільство мають забезпечувати дотримання прав дитини, особливо в умовах війни, коли діти є найбільш вразливими [1, с. 76].

Дослідники Л. Ю. Бельо та О.О. Тарантаєва акцентують увагу на тому, що війна в Україні призвела до того, що багато дітей втратили батьків, ставши сиротами або позбавленими батьківського піклування [2, с. 678].

Г.М. Грабовська та А.М. Лисюк відмічають, що війна в Україні призвела до погіршення соціальної ситуації дітей, зокрема через зростання безробіття, зниження економічної активності та руйнування інфраструктури. Багато дітей, які втратили батьків у війні, потрапляють до інтернатів, де не завжди можуть отримати належний догляд і підтримку. Це може негативно позначитися на їхньому фізичному та психічному здоров'ї, а також на їхньому майбутньому [14].

Дослідники П. В. Горінов та Р. Г. Драпушко відмічають, що роль волонтерські організації в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства, вирішенні складних проблем окремих громадян, захисті навколишнього середовища, збереженні національних традицій та зміні ціннісних орієнтацій населення [13].

Вчені І.В. Дрозд, А.В. Дуля відмічають, що соціально-психологічні тренінги є важливим інструментом підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони допомагають дітям адаптуватися до нового життя, впоратися з емоційними труднощами та розвинути необхідні навички для успішного майбутнього [22].

А Р. Павелків зазначає: діти, які пережили війну, можуть страждати від посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Якщо не надати їм своєчасної та адекватної допомоги, це може призвести до розвитку різних проблем, таких як:

- Порушення поведінки: діти можуть стати більш збудливими,

агресивними, або навпаки, замкнутими та інтровертними.

- Емоційні проблеми: діти можуть відчувати тривогу, страх, смуток, гнів, відчуття провини або сорому.
- Проблеми з навчанням: діти можуть мати труднощі з концентрацією уваги, запам'ятовуванням інформації та навчанням нових навичок.
- Важливо відстежувати ці симптоми та надавати дітям необхідну допомогу. Це може включати в себе:
 - Розмови з дитиною про її почуття та досвід.
 - Ігри та заняття, які допомагають дитині висловити свої емоції.
 - Терапію, спрямовану на вирішення проблем, пов'язаних з травмою.
 - Діти, які отримали необхідну допомогу, мають більше шансів на успішне відновлення та адаптацію до життя після травми [49, с.105].

Ж. Петрович акцентує увагу на тому, що незважаючи на війну в Україні, органи влади, місцеве самоврядування та неурядові організації докладають усіх зусиль для розвитку альтернативного догляду за дітьми на європейських засадах та забезпечення права кожної дитини на сім'ю. Також, якість професійної соціальної роботи та надання соціальних послуг вразливим групам населення безпосередньо залежить від системи навчання та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери [50].

Т.В. Семигіна стверджує, що соціальна робота як професія не є статичною. Вона постійно адаптується до змін у суспільстві та потреб людей. Цей розвиток проявляється в оновленні методів і технік соціальної роботи, а також у зміні теорії соціальної роботи. Теорія соціальної роботи – це основа для розуміння соціальних проблем та розробки ефективних моделей втручання [67].

Аналогічно О.В. Тищенко зауважує: соціальна робота – це вид діяльності, який підтримує людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, щоб вони могли повернутися до нормального життя. Вона є частиною соціального забезпечення, яке включає в себе також матеріальну допомогу, соціальні послуги та інші заходи, спрямовані на підтримку людей, які потребують допомоги [70].

О.В. Ковальчук, О.О. Червенко розглядають соціальну роботу з дітьми, позбавленими батьківського піклування, спрямована на забезпечення їхніх потреб та прав. Він містить такі компоненти, як:

- Визначення статусу дитини як такої, що залишилася без батьківського піклування.

- Соціальний супровід дитини, який включає в себе надання матеріальної допомоги, соціальних послуг та підтримки [31].

Соціально-правовий захист, за О.В. Лісовцем, – це комплекс заходів, спрямованих на те, щоб людина могла повноцінно реалізувати свої права та свободи, які гарантовані законом. У практиці соціальної роботи він є одним із ключових аспектів, оскільки допомагає забезпечити дотримання прав дітей, які потребують особливої підтримки [36].

У сучасній Україні внаслідок бойових дій спостерігається зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це явище, яке С. Миколук називає сирітством, має негативні наслідки для таких дітей, як втрата безпеки, основних життєвих потреб, а також психічна травма [41].

І.А. Яніцька зазначає: війна в Україні призвела до серйозних проблем у сфері захисту прав дітей. З одного боку, вона стала причиною того, що багато дітей втратили батьків, ставши сиротами або позбавленими батьківського піклування. З іншого боку, війна породила нові виклики у сфері захисту прав дітей, зокрема в таких сферах, як:

- Забезпечення безпеки дітей.
- Забезпечення доступу дітей до освіти та медичної допомоги.
- Забезпечення захисту від насильства та експлуатації [75, с. 797].

Вчені, вивчивши всі ці фактори, дійшли висновку, що основні проблеми соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни, такі:

- зростання кількості таких дітей;
- складність їхньої адаптації до нових умов життя;
- необхідність надання їм комплексної соціальної підтримки;

– недостатня готовність держави та суспільства до вирішення цієї проблеми.

Вчені також розробляють рекомендації щодо вирішення цих проблем. Зокрема, вони пропонують:

- посилити увагу держави до цієї проблеми;
- розробити нові правові норми, які регулюватимуть влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни;
- розширити мережу альтернативних форм сімейного виховання;
- підвищити кваліфікацію соціальних працівників, які працюють з цією категорією дітей.

Також відзначають, що держава має забезпечити належну підготовку соціальних працівників, які працюють з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Соціальні працівники повинні мати відповідні знання та навички, щоб ефективно допомагати таким дітям.

1.2. Уточнення головних понять: «соціальна робота», «діти, які залишилися без батьківського піклування», «діти-сироти», «соціальний захист»

Досягнення мети нашої магістерської роботи вимагало чіткого розуміння сутності соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Для цього нам необхідно було упорядкувати понятійно-категоріальну базу, тобто визначити основні поняття, які будуть використовуватися в роботі, та встановити між ними зв'язки.

Ми розташували основні поняття в логічному ланцюзі, який відображає їхню взаємозв'язок. Цей ланцюг виглядає так: соціальна робота → діти, які залишилися без батьківського піклування → діти-сироти → соціальний захист.

Соціальна робота — це вид діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем людей. Соціальні проблеми дітей, які залишилися без

батьківського піклування, виникають внаслідок різних обставин, наприклад, смерті батьків, позбавлення батьківських прав, хвороби батьків тощо.

Діти, які залишилися без піклування батьків, – це діти, які не мають можливості проживати зі своїми батьками. Це може бути з різних причин, наприклад:

- Батьки померли або загинули.
- Батьків позбавили батьківських прав.
- Батьків визнали безвісно відсутніми або безпорадними.
- Батьків оголосили померлими.
- Батьків засудили до позбавлення волі.
- Батьків затримали на період слідства або обшуку.
- Батьки перебувають на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.
- Батьки є невідомими.
- Батьки відмовилися від дитини.
- Батьки не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати [58].

Діти-сироти – це діти, у яких померли або загинули батьки[58].

Законодавство України передбачає різні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Найпоширенішими формами є сімейні, інституційні та квазісімейні.

Сімейні форми передбачають влаштування дитини в сім'ю, яка бере на себе її виховання та відповідальність. До них належать:

- Усиновлення – це повноцінний прийом дитини в сім'ю, який прирівнює її права та обов'язки до прав і обов'язків біологічних дітей.
- Опіка та піклування – це влаштування дитини в сім'ю громадян, які не є її батьками, але беруть на себе її виховання та відповідальність.

– Прийомна сім'я – це сім'я, яка за договором з органом опіки та піклування приймає на тимчасове виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

– Дитячий будинок сімейного типу – це сім'я, яка за договором з органом опіки та піклування приймає на постійне спільне проживання та виховання від п'яти до десяти дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [24].

Інституційні форми передбачають влаштування дитини в спеціальні заклади, які здійснюють її виховання та догляд. До них належать:

– Дитячий будинок – це заклад для постійного проживання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 3 до 18 років.

– Школа-інтернат – це заклад для спільного проживання, навчання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 6 до 18 років [24].

Квасісімейні форми передбачають влаштування дитини в сім'ю з державною підтримкою. До них належать:

– Патронатне виховання – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя, яка за договором із органом опіки та піклування бере на себе відповідальність за її життя, здоров'я та розвиток [24].

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, надає їй право на повну державну підтримку та пільги, передбачені законом.

Ці форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають свої переваги та недоліки.

Сімейні форми забезпечують дитині найсприятливіші умови для розвитку та виховання. Однак вони не завжди доступні, оскільки потребують відповідальних і небайдужих людей, які готові взяти на себе виховання дитини [15].

Інституційні форми забезпечують дитині харчування, одяг, медичне обслуговування та освіту. Однак вони не завжди можуть забезпечити дитині повноцінне сімейне виховання [15].

Квасісімейні форми є компромісом між сімейними та інституційними формами. Вони забезпечують дитині можливість жити в сім'ї, отримуючи при цьому державну підтримку [15].

Оптимальна форма влаштування дитини залежить від її індивідуальних потреб та можливостей.

Діти, які залишилися без батьківського піклування, є категорією дітей, яка потребує особливої уваги та підтримки з боку держави. Соціальний захист — це система заходів, спрямованих на забезпечення належних умов життя та розвитку дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Соціальний захист має ряд ознак:

- система суспільних відносин, покликана задовольняти особисті матеріальні потреби громадян за допомогою поширення індивідуальних бланків зі спеціальних фондів;
- робиться державою за рахунок суспільства;
- вище вказані кошти можуть бути використані замість заробітної плати або, якщо це передбачено законом, у разі втрати або скорочення доходу, додаткових витрат або неможливості знайти роботу, вони можуть бути виплачені.

Соціальний захист охоплює всі заходи, що вживаються державними або приватними організаціями для зниження фінансового тиску на домогосподарства та окремих осіб узв'язкуз певними ризиками та потребами, пов'язаними зі старістю, хворобою, доглядом за дітьми та сім'єю, інвалідність, безробіття та інші [24].

Витрати на соціальний захист включають надання соціальної допомоги, адміністративні витрати та інші витрати (наприклад: відсотки, що сплачуються банку).

Соціальна допомога – це грошові або натуральні виплати, які надаються

домогосподарствам і окремим особам для полегшення їхнього життя в умовах ризику або потреби. Ці виплати не пов'язані з податками.

Допомога класифікується відповідно до 8 функцій соціального захисту:

- лікування, підтримка в отриманні медичної допомоги, надання оплачуваної відпустки по хворобі, медичного обслуговування та медикаментів;
- допомога по інвалідності, пенсія по інвалідності та надання товарів і послуг (за винятком медичного обслуговування) особам з обмеженими можливостями.
- підтримка людей похилого віку-надання пенсій по старості, товарів і послуг (за винятком медичного обслуговування) літнім людям;
- підтримка при втраті годувальника – матеріальна підтримка і супровіду зв'язку зі смертю одного з членів сім'ї, наприклад: пенсії вдовам і сиротам;
- підтримка сімей та дітей – підтримка для покриття витрат по вагітності, пологах, догляду за дітьми та інших витрат, пов'язаних з сім'єю (не медичних);
- допомога по безробіттю – професійне навчання, що фінансується державою;
- житлові субсидії – участь держави в наданні допомоги домогосподарствам для покриття витрат на житло;
- підтримка соціально не захищених верств населення – фінансова підтримка, лікування алкоголізму та наркоманії, а також різні види іншої допомоги (крім медичного обслуговування).

Установи, відповідальні за надання соціальної допомоги, збирають кошти різними способами, оскільки бюджет складається

- з внесків на соціальний захист, що виплачуються роботодавцями та працівниками (захищеними особами),
- державних внесків та доходів з різних інших джерел (наприклад: відсотків, дивідендів, орендної плати та виграних судових позовів проти третіх

осіб).

Соціальний внесок роботодавця – це всі витрати, які несе роботодавець для надання гарантій соціальної підтримки працівнику, тобто всі кошти, що виплачуються роботодавцем агентству соціального захисту (фактичні пожертви), та соціальна підтримка, що виплачується роботодавцем працівнику (не прями пожертви). Соціальні внески, що вносяться захищаються особами, складаються з внесків, що виплачуються найманими працівниками, само зайнятими особами, пенсіонерами тощо.

У деяких випадках від людей просять не активно допомагати тим, хто опинився у важкій ситуації, а просто бути присутніми та надавати моральну підтримку.

Це може бути, наприклад, у випадку:

- стихійного лиха, таких як повені, урагани або землетруси. У таких випадках люди можуть втратити все своє майно і потребуватимуть допомоги, щоб відновити своє життя.

- економічної кризи. Економічна криза може призвести до втрати роботи, зниження доходів і зростання цін. Це може зробити важким для людей забезпечення своїх основних потреб.

- війни або конфлікту. Люди, які постраждали від війни або конфлікту, можуть бути змушені покинути свої домівки і потребуватимуть допомоги, щоб забезпечити себе та свою сім'ю. Люди, які потребують допомоги під час війни

- хвороби або інвалідності. Люди, які хворі або інваліди, можуть не мати можливості працювати і забезпечувати себе. Вони можуть потребувати допомоги у вигляді грошової допомоги, продуктових наборів або медичної допомоги.

- старості. Люди похилого віку можуть не мати можливості працювати і забезпечувати себе. Вони можуть потребувати допомоги у вигляді грошової допомоги, продуктових наборів або медичної допомоги. У таких випадках їй може бути корисно просто поговорити з тим, хто готовий її

вислухати та зрозуміти.

Також пасивна підтримка може бути корисною у випадку, коли людина не готова до активного втручання у свою ситуацію. Наприклад, якщо вона опинилася у небезпечній ситуації, але не знає, як з неї вийти, то пасивна підтримка може допомогти їй набрати сил та впевненості для того, щоб вжити необхідних заходів.

Ось кілька конкретних прикладів пасивної підтримки:

- Просто бути присутнім та вислухати людину, яка переживає важкі часи.
- Запропонувати свою допомогу, навіть якщо людина її не просить.
- Надати людині інформацію або ресурси, які можуть їй бути корисними.
- Молитися або медитувати за людину, яка потребує підтримки.

Пасивна підтримка може бути дуже цінною, навіть якщо вона не є очевидною. Вона може надаватися різними організаціями, такими як уряд, благодійні організації та приватні особи. Уряди часто надають пасивну підтримку у формі соціальних виплат, таких як допомога по безробіттю, допомога на дитину та пенсії. Благодійні організації також надають пасивну підтримку у формі допомоги продуктами харчування, одягом, житлом та медичною допомогою. Приватні особи можуть надавати пасивну підтримку у формі пожертв на благодійні організації або безпосередньо людям, які потребують допомоги.

Мета пасивної підтримки – допомогти людям або сім'ям, які не можуть забезпечити свої основні потреби, відновити своє життя і стати самодостатніми.

Цільовий соціальний захист є поширеною практикою в західно європейських країнах. За допомогою соціальної підтримки Соціальна безпека повинна реалізовувати свої терапевтичні та реабілітаційні функції, які полягають у тому, щоб допомогти людям, які опинилися у важкій життєвій ситуації, захистити себе від бідності.

Але не менш важливі заходи, спрямовані на запобігання ситуацій, що

загрожують благополуччю людини, істимулювання людської активності. Соціальна безпека виконує профілактичну функцію, захищаючи людину та її сім'ю від втрати доходу у разі безробіття, старіння, хвороби чи смерті, та покращуючи їх добробут за допомогою соціального забезпечення.

Усі діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають однакові права та можливості, незалежно від того, в якій формі вони влаштовані та утримуються. Це право гарантується державними соціальними стандартами, нормативами споживання та нормативами забезпечення, які затверджуються законом.

1.3. Принципи та методи дослідження

Принципи дослідження – це основні положення, які визначають характер і напрямок дослідження, а також його результати.

Вони є основою для вибору методів дослідження та інтерпретації отриманих даних.

У дослідженні соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні, необхідно дотримуватися таких принципів:

– Науковості. Цей принцип передбачає використання наукових методів дослідження, які дозволяють об'єктивно вивчити проблему та отримати достовірні результати.

– Системності. Цей принцип означає, що дослідження має бути комплексним і включати вивчення всіх аспектів проблеми, включаючи її причини, прояви, наслідки та шляхи вирішення.

– Цільовості. Цей принцип передбачає, що дослідження має бути спрямоване на досягнення певної мети, яка визначає його зміст і методи.

– Актуальності. Цей принцип означає, що дослідження має бути актуальним для сучасного суспільства та відповідати його потребам.

– Ефективності. Цей принцип передбачає, що дослідження має бути

таким, щоб його результати могли бути використані для вирішення проблеми.

Методи дослідження – це сукупність прийомів і процедур, які використовуються для збору, обробки та аналізу інформації.

У дослідженні соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні, можуть бути використані такі методи:

- Анкетування. Цей метод дозволяє отримати кількісні дані про думки, настрої та поведінку людей.
- Інтерв'ю. Цей метод дозволяє отримати якісні дані про думки, настрої та поведінку людей.
- Спостереження. Цей метод дозволяє безпосередньо спостерігати за поведінкою людей.
- Дослідницькі методи. Цей метод дозволяє вивчити певний аспект проблеми за допомогою експерименту або моделювання.

Для того, щоб вибрати ефективні методи дослідження, необхідно враховувати мету та завдання дослідження, а також те, яка інформація є доступною. Принципи та методи дослідження застосовуються на всіх етапах дослідження:

- На етапі підготовки вони допомагають сформулювати мету та завдання дослідження, вибрати методи збору та аналізу інформації.
- На етапі проведення вони допомагають забезпечити об'єктивність і достовірність дослідження.
- На етапі аналізу вони допомагають інтерпретувати отримані дані та зробити висновки.

Наприклад, при дослідженні проблем, з якими стикаються діти, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні, можна використовувати такі методи:

- Анкетування. За допомогою анкетування можна отримати кількісні дані про те, скільки дітей залишилися без батьківського піклування внаслідок війни, з якими проблемами вони стикаються, які потреби у них є. В

анкетування можна використовувати для дослідження таких питань, як:

- Чи є у дітей, які залишилися без батьківського піклування, доступ до освіти, медичної допомоги та інших необхідних ресурсів?
- Як діти переживають війну?
- Які у них мрії та плани на майбутнє?

А результати анкетування можуть дати уявлення про те, які проблеми стикаються діти, які залишилися без батьківського піклування внаслідок війни в Україні.

– Інтерв'ю. За допомогою інтерв'ю можна отримати якісні дані про те, як діти переживають війну, як вони адаптуються до нових умов життя, які у них мрії та плани на майбутнє. В інтерв'ю можна використовувати для дослідження таких питань, як:

- Які переживання та почуття мають діти, які залишилися без батьківського піклування?
- Які труднощі вони стикаються в повсякденному житті?
- Які зміни вони хотіли б внести в своє життя?

Результати інтерв'ю можуть допомогти розробити ефективні програми соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни.

– Спостереження. За допомогою спостереження можна безпосередньо спостерігати за поведінкою дітей, які залишилися без батьківського піклування, та за їх взаємодією з іншими людьми. В спостереження можна використовувати для дослідження таких питань, як:

- Як діти, які залишилися без батьківського піклування, взаємодіють з іншими людьми?
- Як вони адаптуються до нових умов життя?
- Які у них інтереси та захоплення?

Результати спостереження можуть допомогти розробити програми, які допоможуть дітям, які залишилися без батьківського піклування, адаптуватися

до нових умов життя.

При проведенні дослідження з дітьми, які пережили війну, важливо враховувати їхні емоційні та психологічні потреби. Що стосується етичних аспектів дослідження, то важливо враховувати такі моменти.

– Згода батьків або опікунів дитини. Без згоди батьків або опікунів дитини її не можна залучати до дослідження.

– Комфортні умови для дитини. Дослідження має проводитися в комфортних умовах для дитини. Наприклад, якщо дитина пережила травму, її не можна змушувати згадувати про це під час дослідження.

– Захист конфіденційності. Інформація, отримана в ході дослідження, має бути конфіденційною.

– Свобода вибору. Діти мають право самостійно вирішувати, чи хочуть вони брати участь у дослідженні.

– Шкода. Дослідження не повинно завдавати шкоди дітям [37].

Таким чином принципи та методи дослідження є актуальною темою цієї проблеми, сприяє кращому розумінню необхідності співпраці та координації зусиль на світовому рівні.

Дослідивши методологічний аспект дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні, можемо зробити такі висновки:

Війна в Україні призвела до значного зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Стан наукової розробки теми соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні, характеризується активними дослідженнями та розробками, спрямованими на розуміння проблем, з якими стикаються ці діти, та розробку рекомендацій щодо їх вирішення.

Основні проблеми, які виділяють вчені, пов'язані зі зростанням кількості таких дітей, складністю їхньої адаптації до нових умов життя, необхідністю надання їм комплексної соціальної підтримки та недостатньою готовністю держави та суспільства до вирішення цієї проблеми.

Уточнюючи поняття: «соціальна робота», «діти, які залишилися без батьківського піклування», «діти-сироти», «соціальний захист» можна зробити висновок, що вони є взаємопов'язаними.

Тобто, соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, є невід'ємною складовою соціального захисту цієї категорії дітей. Вона спрямована на забезпечення їхніх прав та інтересів, створення умов для їхнього повноцінного розвитку та соціалізації.

Визначення принципів та методів дослідження є важливими аспектами будь-якого дослідження, у тому числі дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні. Вони забезпечують об'єктивність, достовірність та ефективність дослідження.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Діти, які залишилися без батьківського піклування, як об'єкт соціальної роботи

Діти, які залишилися без батьківського піклування, є особливо вразливою групою населення. Вони часто стикаються з такими проблемами, як втрата стабільності та опори в житті, психологічні травми та стрес, соціальна ізоляція та відчуження, обмеження освітніх та кар'єрних можливостей. Ці проблеми можуть призвести до погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей, а також до труднощів у їхньому соціальному житті.

Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, спрямована на забезпечення їхнього права на повноцінне життя та розвиток у суспільстві. Вона поширюється на такі області, як:

- діагностика, яка дозволяє визначити основні проблеми дитини та розробити план її соціальної підтримки;
- соціальна адаптація, яка допомагає дитині адаптуватися до нових умов життя та сформуванню необхідних соціальних навичок;
- корекція, яка спрямована на вирішення проблем, що виникають у процесі адаптації;
- освітні можливості, які дадуть дітям можливість розвиватися та здобути необхідні навички для успішної адаптації до життя в суспільстві;
- соціальна інтеграція, яка допомагає дітям, які залишилися без батьківського піклування, адаптуватися до суспільства та відчуття себе його повноправними членами.;
- розвиток особистих навичок і потенціалу, який допоможе дітям реалізувати свій потенціал і стати успішними в житті;

– соціальна реабілітація, спрямована на допомогу дітям у відновленні їхніх фізичних, психологічних та соціальних функцій.

Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, є складною та важливою справою, яка потребує від фахівців високої кваліфікації та досвіду.

Ця робота також вимагає відповідальності з боку суспільства та держави. Суспільство має бути, готовим приймати цих дітей і створювати для них сприятливі умови для розвитку та адаптації. Держава має забезпечити фінансування програм та заходів, які спрямовані на допомогу цим дітям.

Діагностика є початковим етапом та включає в себе ряд методів в соціальній роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування., таких як інтерв'ювання, анкетування та інші. Ці методи допомагають фахівцям краще зрозуміти дитину, її досвід та потреби [37].

Вона дозволяє отримати інформацію про їхній психологічний стан та потреби, щоб надалі надавати їм необхідну допомогу.

Діагностика є комплексним процесом, який включає дослідження причинно-наслідкових зв'язків та відносин, що характеризують стан дітей та тенденції їхнього подальшого розвитку.

Соціальний діагноз – це судження про стан людини, яке базується на емпіричних методах дослідження, таких як інтерв'ювання, анкетування та інші.

Діагностика як процес складається із кількох етапів, кожен з яких має свою мету. Головне завдання діагностики полягає не тільки в тому, щоб поставити діагноз, а й також у наданні посильної та своєчасної допомоги дітям.

Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, починається з діагностики. Діагностика дозволяє отримати об'єктивну та достовірну інформацію про стан дитини, її потреби та проблеми.

Ось деякі конкретні приклади того, як діагностика може допомогти у роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування:

– Діагностика може допомогти фахівцям визначити, чи потребує дитина прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу.

- Діагностика може допомогти фахівцям розробити індивідуальний план роботи з дитиною, спрямований на вирішення її проблем.
- Діагностика може допомогти фахівцям оцінити ефективність заходів, які вони проводять з дитиною [37].

Таким чином, діагностика є важливим інструментом соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Вона дозволяє фахівцям краще зрозуміти дитину та її потреби, а також розробити ефективні заходи щодо її підтримки та допомоги.

Дослідник А.Р. Павелків описує типові реакції дітей різних вікових груп, як соціальну діагностику на травматичні події, як війна.

Діти дошкільного віку (до 6 років) можуть мати труднощі з розумінням травматичної події. Вони можуть відчувати себе винними у тому, що сталося, і це може призвести до розвитку почуття провини та тривоги. Діти цього віку також можуть мати проблеми зі сном, кошмари та страхи. Вони можуть бути надмірно прихильними до дорослих і потребувати додаткової підтримки.

Діти (7-11 років) можуть відчувати тривогу, страх і сором після травматичної події. Вони можуть почати боятися нових ситуацій і людей. У них також може виникнути регресивна поведінка, така як енурез, смоктання пальця та дитячий лепет. Діти цього віку також можуть мати проблеми зі здоров'ям, такі як втрата апетиту, болі в животі, головні болі та запаморочення. Вони можуть не зосереджуватися на уроках, не хотіти ходити до школи та проявляти агресію.

Підлітки (від 12 років) можуть намагатися приховати свої емоції після травматичної події. Вони можуть відчувати депресію, але не визнавати цього. Вони також можуть бути менш активними і відстороненими від інших. Підлітки, які переживають травматичні події, також мають підвищений ризик вступити до різних угруповань, включаючи воєнізовані угруповання [49, с.105].

Загалом, А.Р. Павелків описує типові реакції дітей різних вікових груп на травматичні події, такі як війна. Ці реакції можуть бути фізичними, емоційними та поведінковими. Вони можуть призвести до проблем у навчанні, поведінці та

міжособистісних стосунках. Тобто:

- Дитина дошкільного віку може боятися темряви, чужих людей або певних місць, пов'язаних з травмою. Вона може часто мочитися в ліжку або скаржитися на болі в животі.

- Дитина шкільного віку може стати більш відлюдною, уникати контакту з однолітками. Вона може проявляти агресію або емоційну нестабільність.

- Підліток може стати замкнутим і похмурим. Він може почати вживати наркотики або алкоголь [49].

Важливо розуміти, що ці реакції є нормальною відповіддю на травму. Однак, якщо вони тривають протягом тривалого часу або перешкоджають нормальному життю дитини, необхідно звернутися за професійною допомогою. Важливо бути уважним до цих реакцій і надавати дітям необхідну підтримку

Після діагностики важливо допомогти дитині адаптуватися до нового середовища. Соціальна адаптація – це процес, який допомагає дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, успішно освоїтися в прийомних та опікунських сім'ях [37].

Однак, через психологічну травму, яку діти пережили через втрату батьків та входження в нову сім'ю, вони часто не можуть успішно адаптуватися.

Адаптація – це процес, який дозволяє людині задовольняти свої потреби та реалізовувати свої цілі, відповідаючи вимогам середовища. Якщо адаптація проходить успішно, людина стає адаптованою. Якщо адаптація проходить неблагополучно, людина стає дезадаптованою [23].

Адаптація дітей до дитячого будинку відбувається в три стадії:

- Перша стадія – це активне освоєння дитиною нового середовища. На цій стадії дитина досліджує навколишній світ, знайомиться з правилами і нормами поведінки в дитячому будинку, встановлює контакти з іншими дітьми та вихователями.

- Друга стадія – це зміна особистості дитини. На цій стадії дитина

починає розуміти своє місце в новому середовищі, усвідомлює свої потреби і можливості. Вона може відчувати тривогу, невпевненість, а також протест проти встановлених правил.

– Третя стадія – це стабілізація адаптації. На цій стадії дитина адаптується до нового середовища, знаходить своє місце в колективі, встановлює позитивні відносини з іншими дітьми та вихователями [23].

Адаптація дітей до дитячого будинку є складним процесом, який вимагає від вихователів і інших працівників установи спеціальних знань і умінь.

Основними завданнями адаптації є:

– Створення позитивного емоційного клімату в колективі. Це передбачає створення безпечного середовища, де дитина буде відчувати себе комфортно і захищено.

– Забезпечення потреб дитини в емоційному спілкуванні. Це передбачає створення умов для розвитку довірчих відносин між дитиною і вихователями.

– Допомога дитині в освоєнні норм і правил поведінки в дитячому будинку. Це передбачає навчання дитини правилам дисципліни, режиму дня та інших соціальних норм.

Адаптація дітей до дитячого будинку є важливим етапом у їхньому житті. Від того, як пройде цей етап, залежить успішне подальше становлення дитини як особистості [23].

Це важливо для того, щоб діти відчували себе комфортно та безпечно.

– Надання допомоги та підтримки дитині в усвідомленні та прийнятті своїх емоцій та почуттів. Це допоможе дітям впоратися з труднощами, з якими вони можуть зіткнутися в дитячому будинку.

– Формування навичок оцінки та вирішення життєвих проблем. Це допоможе дітям стати більш самостійними та відповідальними.

Найбільш ефективними методами адаптації є колективне малювання, читання казок по ролях та ігри. Ці види діяльності допомагають дітям налагодити контакти з однолітками, розвивати творчі здібності та уяву, а також

висловлювати свої емоції та почуття.

Соціальна корекція є одним із інструментів соціальної роботи, який спрямований на допомогу особам, які мають певні проблеми у соціальному функціонуванні.

Корекційна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, може бути необхідна в таких випадках:

- Дитина потрапляє до дитячого будинку не від народження. Вона вже була соціалізована в іншій сім'ї, тому може відчувати труднощі з адаптацією до нових умов.

- У дитини є психологічні проблеми. Вони можуть бути викликані травмуючим досвідом, відсутністю батьківської любові та підтримки.

Корекційна робота може включати в себе:

- Психологічну допомогу. Вона може бути спрямована на вирішення психологічних проблем дитини, розвиток її особистості та соціальних навичок.

- Соціальну допомогу. Вона може включати допомогу в адаптації до умов дитячого будинку, влаштуванні в прийомну сім'ю або усиновлення [37].

Деякі конкретні приклади корекції:

- Дитина, яка потрапляє до дитячого будинку у віці 10 років, може відчувати себе самотньою та відкинутою. Корекційна робота в цьому випадку може включати індивідуальну терапію, спрямовану на розвиток її самооцінки та навичок спілкування.

- Дитина, яка зазнала насильства в сім'ї, може мати посттравматичний стресовий розлад. Корекційна робота в цьому випадку може включати групову терапію, спрямовану на подолання симптомів посттравматичного стресу.

- Дитина, яка прожила в дитячому будинку багато років, може мати проблеми з адаптацією до життя в сім'ї. Корекційна робота в цьому випадку може включати допомогу в розвитку навичок самообслуговування та соціальної взаємодії.

Корекційна робота є важливою складовою допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленими батьківського піклування. Вона допомагає їм подолати

труднощі, пов'язані з їхнім становищем, і стати повноцінними членами суспільства.

Психологічне вплив є одним із основних методів соціально-корекційної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без піклування батьків.

Психологічний вплив спрямований на зміну ставлення дитини до того, що відбувається з нею і навколо неї. Він допомагає дитині:

- Прийняти своє становище.
- Розвивати позитивне ставлення до життя.
- Впоратися з труднощами та проблемами [37].

Таким чином, у соціальній роботі з дітьми-сиротами найчастіше застосовуються на практиці три основних соціальних інструменти:

– Діагностика – дозволяє отримати об'єктивну та достовірну інформацію про психологічний стан дитини-сироти, щоб надалі допомогти їй подолати проблеми.

– Соціальна адаптація – передбачає створення позитивної обстановки та умов для гармонійного розвитку дитини, а також формування у неї позитивного ставлення до вимог дисципліни та режиму дня.

– Корекція – спрямована на вирішення проблем, які виникають у дитини-сироти на етапі соціальної адаптації.

– Ці інструменти допомагають дітям-сиротам:

– Позбутися негативних наслідків, пов'язаних з втратою батьківського піклування.

– Адаптуватися до нового середовища та сформувати нормальні відносини з іншими людьми.

– Розвинути необхідні для життя в суспільстві навички та вміння.

Сімейне виховання є найкращим для дитини, але навіть у дитячому будинку можна забезпечити дитині гідне життя та розвиток, якщо вчасно розпочати соціальну роботу з нею.

Це означає, що соціальні працівники та педагоги повинні тісно співпрацювати, щоб забезпечити дітям-сиротам всебічний розвиток та

допомогти їм стати повноцінними членами суспільства.

2.2. Діяльність організацій соціальної сфери, що здійснюють соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни

Війна в Україні призвела до того, що багато дітей залишилися без батьків. Для того, щоб забезпечити їх соціальний захист, уряд України зробив простішими процедури для влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та під опіку родичів.

Раніше діти, які залишилися без батьків, могли бути влаштовані до сімейних форм виховання лише за наявності свідоцтва про смерть батьків. Однак у воєнний час Кабінетом Міністрів України було внесено зміни до Порядку № 866 [53]. Раніше влаштувати дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, до сімейної форми виховання можна було лише на постійне проживання. Тепер же це можна зробити і на тимчасовий період, наприклад, на час відпустки прийомних батьків або на час лікування дитини.

Ці зміни спрямовані на те, щоб якомога більше дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, отримали можливість жити в сім'ї, навіть якщо їхня сім'я не готова до постійного влаштування дитини (пункти 78–82) [53].

Також спростили процедуру влаштування дітей під опіку родичів. Згідно з новими правилами, для того, щоб взяти дитину під опіку чи піклування, родичу потрібно подати лише такі документи [56]:

- Заяву;
- Копію паспорта;
- Документи, які підтверджують родинні зв'язки;
- Довідку від нарколога та психіатра;
- Для призначення на посаду опікуна або піклувальника необхідно

надати довідку про відсутність судимості, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС за місцем проживання заявника. У разі неможливості її отримання заявник подає заяву про відсутність притягнення його до кримінальної відповідальності відповідно до статей Кримінального кодексу України, зазначених у частині першій статті 212 Сімейного кодексу України. Відповідальність за достовірність цієї інформації покладається на опікунів чи піклувальників [68].

Крім того, для кандидатів в опікуни та піклувальники під час дії воєнного стану не потрібно проходити курс навчання з виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Ці зміни дозволяють забезпечити більш ефективний соціальний захист дітей, які залишилися без батьків внаслідок війни.

Ось деякі конкретні приклади того, як ці зміни можуть допомогти дітям:

- Діти, які залишилися без батьків, можуть бути тимчасово прилаштовані до сімейних форм виховання, де вони будуть отримувати необхідну турботу та підтримку.

- Діти, які втратили батьків, можуть бути взяті під опіку чи піклування родичів, з якими вони мають тісні родинні зв'язки.

- Діти, які втратили батьків, можуть уникнути тривалого перебування в дитячих будинках, де вони можуть відчувати себе відірваними від суспільства.

Ці зміни є важливим кроком у забезпеченні прав дітей, які залишилися без батьків внаслідок війни. Але вони є тимчасовими і будуть діяти лише до закінчення воєнного стану. Однак вони допоможуть забезпечити захист дітей, які найбільше постраждали від війни.

Крім цього, організації соціальної сфери також повинні забезпечити дитину, яка знаходиться в державних установах [69]:

- Забезпечення дітей освітою та професійною підготовкою. В умовах війни діти, які залишилися без батьківського піклування, часто втрачають можливість отримувати освіту. Організації соціальної сфери повинні сприяти

тому, щоб ці діти могли продовжувати навчання, навіть якщо вони змушені були змінити місце проживання або були вимушені перервати навчання через бойові дії.

- Забезпечення дітей доступом до медичної допомоги. Війна може призвести до погіршення стану здоров'я дітей, які залишилися без батьківського піклування. Організації соціальної сфери повинні сприяти тому, щоб ці діти могли отримувати необхідну медичну допомогу, в тому числі психологічну допомогу.

- Забезпечення дітей соціальним захистом. Діти, які залишилися без батьківського піклування, часто є соціально незахищеними. Організації соціальної сфери повинні сприяти тому, щоб ці діти могли отримувати соціальні виплати та пільги, які забезпечують їхнє матеріальне забезпечення.

Тому, на допомогу державним службам, прийшли благодійні організації. Ось приклади того, як благодійні організації допомагають державним службам України розвивати соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни та опікунам:

- Благодійний фонд «Відродження» – надає фінансову допомогу сім'ям опікунів і прийомних сімей, які всиновили або взяли під опіку дітей, які залишилися без батьківського піклування [6].

- Фонд «Голоси дітей» надає підтримку дітям, які постраждали від війни, з 2015 року. Вони надають психологічну та психосоціальну підтримку дітям [66].

- Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) – ЮНІСЕФ активно працює в галузі захисту дітей у зонах збройних конфліктів. Вони фінансують і підтримують програми із соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які постраждали від війни, і надають допомогу в забезпеченні їхніх основних потреб [28].

- Міжнародний Комітет порятунку дітей (Save the Children)- Ця організація працює з дітьми, які постраждали від збройних конфліктів, включно з тими, які втратили батьків. Вони надають психологічну підтримку, забезпечують доступ до освіти та медичної допомоги, також проводять

програми з возз'єднання з сім'єю [76].

– Міжнародна організація з міграції (МОМ): МОМ працює з дітьми-мігрантами та біженцями, включно з тими, які були змушені тікати через військові конфлікти. Вони надають підтримку в галузі соціальної адаптації, розміщення та возз'єднання з сім'єю [29].

– Гуманітарні організації, такі як «Медики без кордонів», «Карітас» та інші, також включають у свою діяльність допомогу дітям, які страждають від наслідків війни та конфліктів. та інші та держави беруть участь у зусиллях із надання допомоги таким дітям [48; 20].

– Благодійний фонд Діани Подолянчук, Волонтерський центр «Шахіна» надає допомогу Силам Оборони України, внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим родинам та містам/селах, які перебувають в оточенні або під загрозою гуманітарної кризи. Допомога включає придбання всього необхідного, такого як боєприпаси, засоби захисту, медикаменти тощо [8].

– Всеукраїнський благодійний Таврійський фонд створив ДІТИ ХЕЛП (DITY.HELP) для допомоги дітям, які постраждали від війни в Україні. Фонд збирає кошти для всебічної допомоги дітям, які втратили домівки, батьків, стали сиротами, або втратили можливість навчатися та розвиватися [43].

– Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» працює з 1997 року над запобіганням торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми. Центр також сприяє дотриманню прав людини, гендерній рівності та захисту прав дітей [42].

– Благодійна організація Партнерство «Кожній дитині» працює в Україні з 1998 року. Організація надає допомогу вразливим сім'ям та дітям, а також запобігає потраплянню дітей до дитячих будинків у Львівській та Київській областях [5].

– Благодійна організація «Надія і житло для дітей» (Hope and Homes for Children) допомагає дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах. В Україні вона працює з 1998 року, а всього в світі — у 10 країнах [4].

– Організація «Право на здоров'я» (HealthRight International) працює в сфері охорони громадського здоров'я та захисту прав людини. Організація надає допомогу людям, які постраждали від порушення прав людини та громадянських свобод [82].

– Благодійна недержавна організація «SOS дитяче містечко» працює в Україні з 2003 року. Організація надає допомогу дітям, які втратили родину або чий батьки не можуть виконувати свої обов'язки [3].

– Благодійний фонд «Зміни одне життя – Україна» працює з 2014 року. Організація захищає права та інтереси дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [7].

– Всеукраїнська громадська організація «Ліга соціальних працівників України» здійснює свою діяльність з 1999 року. Організація надає соціальну підтримку та соціальний розвиток дітям, сім'ям та молоді [12].

Ці благодійні організації відіграють важливу роль у підтримці людей, які постраждали від війни в Україні. Вони надають гуманітарну допомогу, сприяють захисту прав людини та допомагають дітям знайти сім'ю.

Діяльність державних служб соціальних сфер та благодійних організацій, які здійснюють соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни є важливою для забезпечення їхнього захисту та підтримки.

Ця діяльність сприяє тому, щоб діти, які залишилися без батьківського піклування, могли отримати необхідну допомогу та підтримку, щоб адаптуватися до нових умов життя і розвиватися як повноцінні особистості.

2.3. Інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни

Інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни мають ряд переваг. Зокрема, вони дозволяють [45].

- Надавати соціальні послуги дітям, які проживають у віддалених населених пунктах або які не можуть відвідувати соціальні установи. Це особливо важливо для дітей, які були вимушені переселитися в інші регіони України внаслідок війни.

- Забезпечити безпеку дітей. Інноваційні технології та методи соціальної роботи можуть використовуватися для надання соціальних послуг дистанційно, що може бути важливо для дітей, які пережили травми внаслідок війни.

- Знизити витрати на надання соціальних послуг. Інноваційні технології та методи соціальної роботи можуть бути ефективнішими за традиційні методи, що може призвести до зниження витрат на надання соціальних послуг.

Тому актуальні інноваційні технології та методи соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни можна віднести:

- Електронні платформи для спілкування та взаємодії. Електронні платформи, такі як Zoom, Skype, Discord, можуть використовуватися для організації онлайн-зустрічей, групових занять та інших заходів для дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це дозволяє їм підтримувати зв'язок з однолітками та дорослими, які піклуються про них, навіть якщо вони знаходяться в різних місцях.

- Ігрові терапії. Ігрові терапії є ефективним методом роботи з дітьми, які пережили травму. Вони дозволяють дітям висловити свої почуття та переживання в безпечному та підтримуючому середовищі. Ігрові терапії можуть проводитися як в індивідуальному, так і в груповому форматі.

– Арт-терапія. Арт-терапія є ще одним ефективним методом роботи з дітьми, які пережили травму. Вона дозволяє дітям використовувати творчість для вираження своїх почуттів та переживання. Арт-терапія може включати в себе малювання, ліплення, музику, танці та інші види творчої діяльності.

Важливо відзначити, що інноваційні технології та методи соціальної роботи повинні використовуватися в комплексі з традиційними методами. Такий підхід дозволить забезпечити дітям, які залишилися без батьківського піклування, всебічну підтримку та допомогу.

Ось декілька прикладів, які можуть бути використанні в інноваційних технологій та методів соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни в Україні:

– Дистанційна соціальна робота, яка здійснюється за допомогою дистанційних технологій, таких як Інтернет, телефон, електронна пошта тощо. Дистанційна соціальна робота може включати в себе такі послуги, як:

1. Консультування – надання психологічної, соціальної, юридичної та іншої консультаційної допомоги.
2. Психологічна підтримка – надання психологічної допомоги дітям, які переживають стрес, травми, депресію тощо.
3. Освітні програми – надання освітніх послуг дітям, які не можуть відвідувати школу.
4. Інтеграція дітей у громаду – надання допомоги дітям у залученні до соціальних та культурних заходів громади.

Прикладом використання дистанційної форми соціальної роботи в Україні, як інноваційну модель супроводу сімей, які виявили бажання прийняти дитину у свою сім'ю, а саме – чат-бот «Дитина не сама». Вказано, що чат-бот є ефективним інструментом інформування громадськості про важливість сімейного виховання, а також системного та комплексного підходу до роботи з бажаними прийняти дитину [72].

Чат-бот «Дитина не сама» реалізує чотири етапи супроводу сімей:

- Інформаційно-організаційний: надання інформації про форми

влаштування дітей, порядок подання документів, перелік документів, необхідних для навчання кандидатів в СФВ тощо.

- Навчально-мотиваційний: проведення онлайн-навчання з питань догляду, виховання та адаптації дитини у сім'ї.
- Нормативно-консультативний: надання консультацій, порад та підтримки сім'ям на шляху до прийому дитини.
- Узагальнюючо-моніторинговий: збір даних про сім'ї, які пройшли навчання, моніторинг їхнього руху на шляху до прийому дитини.

Чат-боти можуть успішно використовуватися для супроводу сімей.

Цей супровід може допомогти сім'ям вирішувати індивідуальні проблеми, розвивати навички вирішення проблем, підвищувати обізнаність про соціальні проблеми та ризики, створювати належні умови для розвитку та виховання дітей, а також сприяти інтеграції сімей у суспільство [35].

Більш конкретно, чат-боти можуть бути використані для:

- Надання інформації та підтримки сім'ям, які стикаються з конкретними проблемами, такими як бідність, безробіття, насильство в сім'ї та інші.
- Навчання членів сім'ї навичкам вирішення проблем, таким як постановка цілей, вирішення конфліктів та управління стресом.
- Збільшення обізнаності членів сім'ї про соціальні проблеми та ризики, а також про способи їх запобігання та подолання.
- Створення ресурсної мережі для сімей, яка включає в себе фахівців з соціальної роботи, освітян та інших.
- Полегшення доступу сімей до соціальних послуг.

Чат-боти можуть бути особливо корисними для сімей, які проживають в сільській місцевості, мають обмежений доступ до соціальних послуг або не відчують себе комфортно в традиційних формах соціальної підтримки.

Цей вид супроводу сімей все ще перебуває в стадії розробки, але він має потенціал стати ефективним інструментом для покращення життя сімей в Україні та інших країнах.

Чат-бот «Дитина не сама» – це інноваційна модель супроводу сімей, які виявили бажання прийняти дитину у свою сім'ю. Чат-бот забезпечує системний та комплексний підхід у роботі з бажаючими прийняти дитину, а також є виявом реальної і дієвої підтримки сімей на рівні територіальної громади [72].

– Гейміфікація соціальної роботи – це використання елементів ігор у соціальній роботі. У роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни гейміфікація може застосовуватися для таких цілей, як:

1. Підвищення мотивації дітей до навчання. Гейміфікація може використовуватися для створення інтерактивних навчальних програм, які будуть цікавими та захоплюючими для дітей.

2. Розвиток навичок самодопомоги. Гейміфікація може використовуватися для створення ігор, які допоможуть дітям розвинути навички самоконтролю, стресостійкості, вирішення проблем тощо.

3. Формування позитивного ставлення до себе та інших. Гейміфікація може використовуватися для створення ігор, які допоможуть дітям покращити самооцінку, навчитися спілкуватися з іншими тощо.

– Використання онлайн-курсів для навчання та розвитку. Онлайн-курси можуть надавати дітям доступ до освіти, незалежно від їхнього місця проживання. Вони також можуть використовуватися для надання додаткових освітніх можливостей дітям, які вже відвідують школу.

Одним із прикладів використання онлайн-курсів в Україні є курс «Психологічна підтримка дітей в умовах війни», розроблений громадською організацією «Освіторія» за підтримки Міністерства освіти і науки України та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) [46].

Цей курс надає інформацію та інструменти для психологічної підтримки дітей, які пережили війну. Він адресований педагогам, батькам, вихователям та іншим фахівцям, які працюють з дітьми.

Курс складається з 6 модулів, у яких розглядаються такі теми, як:

- Основи психології стресу та травматичного досвіду
- Практичні техніки психологічної підтримки дітей
- Спеціальні аспекти психологічної підтримки дітей в умовах війни

Віртуальна реальність може використовуватися для проведення психотерапії з дітьми, які пережили травми внаслідок війни. Наприклад, діти можуть бути занурені у віртуальну реальність, яка дозволить їм пережити травмуючу подію в безпечному середовищі.

Доповнена реальність може використовуватися для навчання та розвитку дітей. Наприклад, діти можуть використовувати доповнену реальність для вивчення іноземних мов, для проведення наукових експериментів тощо.

- Партнерство з громадою – це форма співпраці між фахівцями соціальної сфери та представниками громади. Партнерство з громадою може сприяти підвищенню якості надання соціальних послуг, а також формуванню позитивного ставлення до дітей, які залишилися без батьківського піклування.

У роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни партнерство з громадою може здійснюватися на таких рівнях:

1. Місцевий рівень. Фахівці соціальної сфери можуть співпрацювати з місцевими органами влади, освітніми установами, громадськими організаціями тощо.

2. Національний рівень. Фахівці соціальної сфери можуть співпрацювати з національними органами влади, громадськими організаціями, міжнародними організаціями тощо.

- Інтеграція соціальних послуг. Цей метод передбачає надання комплексу соціальних послуг дітям, які залишилися без батьківського піклування. Інтеграція соціальних послуг може сприяти ефективній допомозі цим дітям у вирішенні їхніх проблем.

Благодійна організація Благодійний фонд «Карітас-Тернопіль» розробила курс програми соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка називається «Стійкість та розвиток» [65; 22].

Програма побудована на принципі індивідуального підходу до кожної

дитини та її потреб. Вона включає такі заходи:

- Індивідуальні консультації для дітей та опікунів/піклувальників. Ці консультації спрямовані на вирішення конкретних проблем та запитів цільової групи.

- Соціально-психологічні тренінги. Тренінгів допомагають дітям подолати наслідки психологічної травми, розвинути соціальні навички та вміння, навчитися ефективно спілкуватись з оточуючими.

- Арт-терапевтичні заняття. Заняття сприяють розвитку емоційно-вольової сфери та пізнавальних процесів, формуванню позитивної Я-концепції та самооцінки.

Завдяки проведенню програми діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, змогли:

- Покращити психоемоційний стан та подолати наслідки психологічної травми.

- Розвинути соціальні навички та вміння, необхідні для успішної адаптації до нового соціального середовища.

- Сформувати позитивну Я-концепцію та самооцінку.

Таким чином, програма «Простір добра і підтримки» є прикладом використання інтеграції соціальних послуг. Вона поєднує в собі різні види соціальної підтримки, що дозволяє комплексно вирішувати проблеми дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [22].

Ці приклади лише демонструють деякі можливості використання інноваційних технологій та методів соціальної роботи в роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни. Важливо продовжувати розробляти та впроваджувати такі технології, щоб забезпечити цим дітям доступ до необхідної допомоги та підтримки.

Отже, з початком військових дій на території України ще більше зростає кількість дітей які залишилися повністю чи тимчасово без батьківського піклування. Для того аби їм допомогти щодня розвиваються інноваційні технології у соціальній роботі.

На основі теоретичних засад дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни Україні можна зробити такі висновки:

Діти, які залишилися без батьківського піклування, є особливо вразливою групою населення, як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, спрямована на вирішення цих проблем та допомогу дітям у адаптації до життя в суспільстві.

Приклади того, як державні служби соціальної сфери України та волонтерські, благодійні, гуманітарні організації, здійснюють комплексний підхід та залучення всіх можливих ресурсів соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це дозволить оцінити, як ці організації реалізують додаткові завдання та заходи в своїй діяльності.

Розробка та впровадження інноваційних технологій та методів соціальної роботи є важливим завданням, яке стоїть перед соціальними працівниками та волонтерами в умовах війни.

Вони можуть допомогти дітям, які залишилися без батьківського піклування, адаптуватися до нових умов життя та подолати наслідки пережитого стресу.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні

До початку повномасштабного вторгнення кількість усиновлення в Україні кожного року зростала, у 2022 році різко впала (див. рис. 3.1).

У 2023 році в Україні кількість усиновлень дітей, позбавлених батьківського піклування, почала зростати. За вісім місяців року було усиновлено 546 дітей, що на 14% більше, ніж за аналогічний період 2022 року [21]. Це перше зростання за весь час повномасштабної війни.

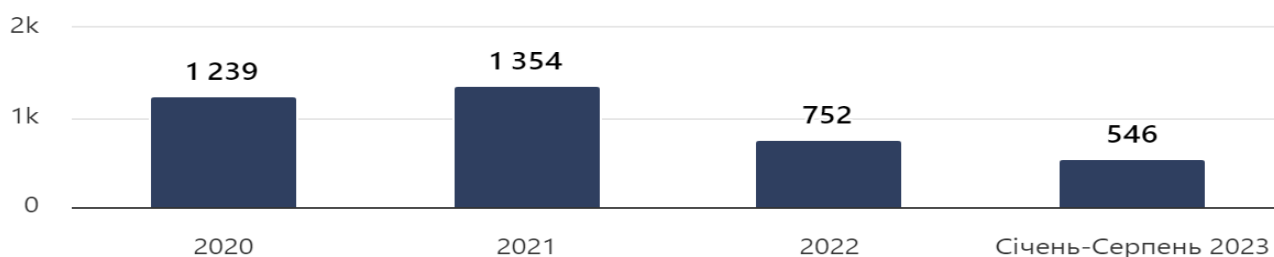

Рис. 3.1. Кількість усиновлення у період 2020 – серпень 2023

За даними Міністерства соціальної політики України, на 1 вересня 2023 року лідером за кількістю усиновлених дітей в Україні є Житомирська область. Там було усиновлено 48 дітей, що становить 9% від загальної кількості усиновлень в країні. На другому місці знаходиться Дніпропетровська область з 44 усиновленими дітьми (8%), а на третьому місці – Київ з 40 усиновленими дітьми (7%) [10].

Одеська область, яка три роки поспіль займала перше місце, опустилася на восьме місце. У 2020 році в Одеській області було усиновлено 133 дитини, у 2021 році – 143 дитини, а у 2022 році – 98 дітей. Однак за вісім місяців 2023

року в Одеській області було усиновлено лише 26 дітей, що становить 5% від загальної кількості усиновлень в країні [10].

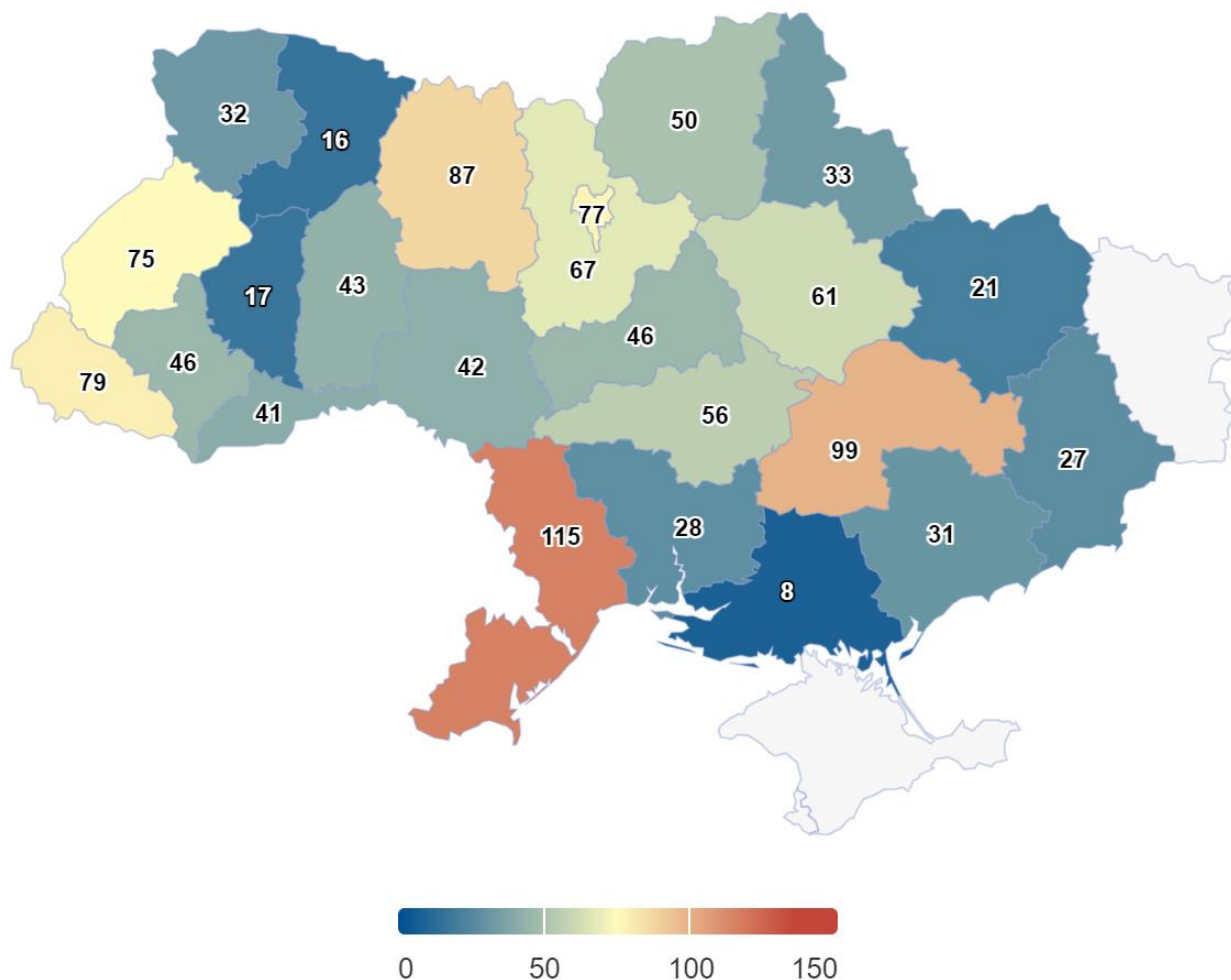

Рис. 3.2. Кількість усиновлення в регіонах, за період повномасштабної війни

З початку повномасштабної війни в Україні було усиновлено майже 1,2 тисячі дітей (див. рис. 3.2). Це набагато менше, ніж у довоєнні роки, коли за аналогічні періоди було усиновлено близько 700 та 900 дітей [39].

Загалом у країні проживає понад 66 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, з яких понад 22 тисячі – діти-сироти.

Зростання кількості усиновлень можна пояснити декількома факторами, зокрема, посиленням гуманітарної допомоги з-за кордону, яка включає в себе і допомогу дітям-сиротам, а також зростанням уваги до проблем дітей-сиріт в українському суспільстві [30].

Кількість українських сімей, які бажають усиновити дитину, також

зростає. На кінець другого кварталу 2023 року на обліку кандидатів в усиновлювачі перебувало 1656 сімей, що в півтора раза більше, ніж за аналогічний період 2022 року.

Раніше, у 2020 та 2021 роках, кандидатами в усиновлювачі були 1100 та 1095 сімей відповідно.

Крім усиновлень, за даними Національної соціальної служби України, за 2022 рік в Україні було взято під опіку 6,5 тисяч дітей, а за перший квартал 2023 року – 1,7 тисячі дітей [21].

Однак, незважаючи на це зростання, кількість усиновлень все ще залишається недостатньою, щоб забезпечити всіх дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, люблячими сім'ями.

Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати додаткові заходи, зокрема, покращувати умови проживання дітей у дитячих будинках та інтернатах, а також створювати умови для більш ефективного усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Внаслідок війни в Україні багато дітей залишилися без батьків. Уряд України ухвалив рішення про спрощення процедури усиновлення та передачі дітей під опіку, щоб допомогти їм знайти нове сімейне середовище.

На сьогоднішній день існують такі форми захисту прав дітей, які залишилися без батьків:

- Тимчасове влаштування під опіку рідних.
- Влаштування в прийомні сім'ї або будинки сімейного типу.
- Влаштування в заклади інституційного нагляду.

Ці форми захисту прав дітей спрямовані на те, щоб забезпечити їм повноцінне життя та виховання в сім'ї.

Станом на 1 липня 2022 року в Україні діяло 125 закладів, які надавали послуги дітям, які залишилися без батьків. У цих закладах проживали 3269 дітей.

Від початку війни в Україні уряд України вжив низку заходів для забезпечення прав дітей, які постраждали внаслідок війни. Зокрема, було

внесено зміни до законодавства, які спрощують процедуру усиновлення та передачі дітей під опіку [17].

Ці зміни спрямовані на те, щоб забезпечити дітям, які залишилися без батьків, право на сімейне виховання.

Також було створено державний портал для розшуку дітей, які зникли внаслідок війни. Цей портал допоможе знайти дітей, які були евакуйовані з зони бойових дій або потрапили в полон до російських військ [11].

Ці зміни є важливим кроком у забезпеченні прав дітей, які постраждали внаслідок війни. Вони допоможуть забезпечити дітям найкращі умови для життя та розвитку.

Сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, є важливим напрямом соціальної політики держави під час війни. Вона спрямована на забезпечення їхніх основних прав та потреб, а також на допомогу у реінтеграції в суспільство [73].

Для вирішення завдань соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, можна використовувати такі закони:

– Закон України «Про охорону дитинства» (далі – Закон № 2402-14). Цей закон визначає основні принципи та напрями державної політики у сфері охорони дитинства, а також права та обов'язки дитини, батьків, опікунів, піклувальників, інших осіб, які виховують дитину [61].

– Закон України «Про соціальні послуги» (далі – Закон № 2671-19). Цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади надання соціальних послуг, а також права та обов'язки отримувачів соціальних послуг [63].

– Закон України «Про захист персональних даних» (далі – Закон № 2297-17). Цей закон визначає правові та організаційні засади захисту персональних даних фізичних осіб у процесі їхньої збір, зберігання, використання, поширення, відкриття та знищення [59].

Використання цих законів у соціальній роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, сприятиме забезпеченню їхніх прав та інтересів, а також підвищенню ефективності цієї роботи.

Законом України «Про соціальну роботу, з сім'ями, дітьми та молоддю» [64] соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, спрямована на:

- забезпечення їхніх основних прав та потреб;
- захист від насильства та жорстокого поводження;
- сприяння їхній реінтеграції в суспільство.

Але основними формами соціальної роботи з цією категорією дітей є:

- соціально-правова допомога;
- соціально-економічна допомога;
- соціально-психологічна допомога;
- соціально-педагогічна допомога;
- соціально-медична допомога.

Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні має свої особливості. Вона має бути спрямована не лише на вирішення поточних проблем, а й на підготовку дітей до майбутнього життя в мирних умовах [34].

Основними проблемами, з якими стикаються соціальні працівники в умовах війни, є:

- значне збільшення кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це пов'язано з такими факторами, як загибель або поранення батьків внаслідок війни, вимушена міграція, розлучення батьків [55].

Повернення дитини в Україну – це складна процедура, але вона добре відпрацьована. Кожен із залучених державних органів має свої обов'язки, які він виконує в рамках своїх повноважень.

Соціальним працівникам, які працюють з вимушено переміщеними дітьми, необхідно мати спеціальну підготовку для розуміння їхніх потреб та надання відповідної допомоги [27]. Програми підготовки соціальних працівників повинні включати навчання з таких тем, як:

- Причини та наслідки війни для дітей
- Посттравматичний стресовий розлад та інші психологічні проблеми,

пов'язані з війною

- Методи адаптації дітей до нового середовища:
- Навчання дітей місцевій мові та культурі.
- Допомога дітям у пошуку нових друзів.
- Допомога дітям у засвоєнні навчальних програм.
- Методи надання психологічної підтримки дітям, які пережили війну:
- Групова та індивідуальна психотерапія.
- Арт-терапія.
- Ігри та інші активності, спрямовані на розвиток емоційного здоров'я дітей.

Також важливо забезпечити доступність соціальних послуг для вимушено переміщених дітей, які проживають в районах, які найбільше постраждали від війни. Це можна зробити, наприклад, за допомогою мобільних бригад соціальних працівників [71].

Виїзд дітей з України та в'їзд до України регулюються Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (1994) [62] та «Правилами перетинання державного кордону громадянами України» (1995) [57].

Повернення дітей, які тимчасово переміщені за межі України під час війни, є складним завданням [19]. Основними проблемами є:

- Неможливість забезпечення основних прав та потреб дітей в Україні. Це пов'язано з руйнуванням інфраструктури, нестачею фінансування та недостатньою кваліфікацією соціальних працівників.
- Необхідність надання психологічної допомоги дітям, які зазнали травми внаслідок війни. Війна є серйозним психологічним потрясінням для дітей і може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу та інших проблем.

Закордонні дипломатичні установи України працюють над вирішенням цих проблем. Вони співпрацюють з уповноваженими органами України та міжнародними організаціями, щоб забезпечити повернення дітей в Україну в

безпечних та гуманних умовах [9, с. 74].

Ось деякі конкретні заходи, які вживаються для вирішення цих проблем:

- Закордонні дипломатичні установи України надають допомогу дітям та їхнім сім'ям у пошуку тимчасового житла та інших необхідних ресурсів.

- Вони також забезпечують доступ дітей до медичної та психологічної допомоги.

- Закордонні дипломатичні установи України співпрацюють з уповноваженими органами України, щоб забезпечити повернення дітей в Україну до їхніх сімей або до прийомних сімей.

Повернення дітей в Україну є важливим завданням, яке потребує спільних зусиль уряду, міжнародних організацій та громадськості.

Окрім зазначених законів та нормативно-правових актів, у соціальній роботі з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, можна використовувати також такі нормативно-правові акти:

- Конвенція про права дитини [33];

- Конвенція Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [32];

- Європейська конвенція про права людини [25];

Ці міжнародні документи також гарантують права та інтереси дітей, які залишилися без батьківського піклування.

В Україні в умовах воєнного стану запроваджено численні механізми захисту прав дітей [70]. Серед них:

- Функціонування Національної соціальної сервісної служби України, яка здійснює державний контроль за дотриманням прав дітей.

- Запровадження загальнонаціональної програми «Дитина не сама», яка надає інформаційну та консультативну підтримку дітям та їхнім сім'ям.

- Створена інституція Радника-уповноваженого Президента з прав дитини та дитячої реабілітації. Ця інституція займається захистом прав дітей, які були порушені внаслідок військових дій.

Під час війни в Україні виникла проблема захисту прав дітей, які

залишилися без батьків або були позбавлені батьківського піклування. Але з'явилася унікальна форма тимчасового влаштування дітей у сім'ї через чат-бот «Дитина не сама». Цей чат-бот дозволяє небайдужим громадянам України запропонувати свою сім'ю для тимчасового влаштування дитини, яка залишилася без батьків [2].

Наразі в Україні 1735 дітей, які втратили батьків або залишилися без батьківського піклування. З них 1172 дитини перебувають в сім'ях родичів, 51 дитина влаштована в дитячий будинок сімейного типу, 270 дітей влаштовані до прийомних і патронатних сімей, 100 дітей тимчасово влаштовані до сімей небайдужих громадян України через чат-бот «Дитина не сама» [2].

Ця інформація свідчить про те, що в Україні існує ефективна система захисту прав дітей, які залишилися без батьків або були позбавлені батьківського піклування.

3.2. Напрями оптимізації розвитку соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні

Дитинство – це важливий період у житті людини, який визначає її подальший розвиток. Для гармонійного всебічного розвитку дитини необхідно, щоб її потреби були задоволені. Це завдання покладено на батьків, які повинні забезпечити дитині належний догляд, виховання та умови для її розвитку.

Війна в Україні призвела до того, що тисячі дітей залишилися без батьків. Станом на 1 липня 2023 року в Україні на обліку перебуває понад 100 тисяч дітей, які втратили батьків через війну.

Діти, які залишилися без батьківського піклування, є особливо вразливою групою населення, яка потребує захисту та підтримки з боку держави та суспільства.

У воєнний час соціальна робота з цими дітьми має бути спрямована на забезпечення їхніх прав та інтересів, а також сприяння їхньому гармонійному розвитку. Це означає, що необхідно забезпечити їм доступ до освіти, медичної

допомоги, житла, харчування та інших необхідних ресурсів. Також важливо створити умови для їхнього психологічного та соціального захисту.

У мирний час соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, має бути спрямована на їхній захист, надання їм соціальних послуг та підтримки, а також сприяння їхній соціальній адаптації та інтеграції у суспільство. Це означає, що необхідно допомогти цим дітям знайти нову сім'ю або опікунів, забезпечити їхнє навчання та професійну підготовку, а також допомогти їм адаптуватися до нових умов життя [54].

Ось кілька конкретних прикладів того, як можна реалізувати ці цілі:

У воєнний час:

- Створити спеціальні програми для дітей, які залишилися без батьківського піклування, у безпечних місцях, де вони можуть отримати освіту, медичну допомогу та інші необхідні ресурси.

- Надати цим дітям психологічну підтримку та допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних з війною.

У мирний час:

- Сприяти розвитку сімейних форм влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.

- Надавати фінансову та іншу підтримку прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу.

- Розвивати соціальні послуги для дітей, які залишилися без батьківського піклування, такі як патронатне виховання, соціальна адаптація та інтеграція.

Це лише деякі з можливих шляхів оптимізації соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Важливо, щоб ці заходи були спрямовані на задоволення конкретних потреб дітей і були реалізовані в тісній співпраці з державними органами, громадськими організаціями та самими дітьми.

Війна створює для дітей, які залишилися без батьківського піклування, додаткові ризики. Вони можуть зазнати травм, втратити близьких, опинитися в

бідності та соціальної ізоляції. Тому соціальна робота з цими дітьми в умовах війни є особливо важливою.

Підвищення кваліфікації соціальних працівників, які працюють з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, є одним із напрямків оптимізації соціальної роботи з цією категорією дітей. Це дозволить соціальним працівникам надавати більш ефективну допомогу та підтримку, спрямовану на:

- Забезпечення фізичного та психологічного здоров'я дітей.
- Захист прав та інтересів дітей.
- Соціальну адаптацію дітей до нових умов життя.

Конкретні заходи підвищення кваліфікації соціальних працівників можуть включати:

- Навчання основам психологічної допомоги дітям, які пережили травму.
- Ознайомлення з особливостями соціальної роботи з дітьми в умовах війни.
- Розробку методичних рекомендацій щодо надання соціальної допомоги дітям, які залишилися без батьківського піклування.

Підвищення кваліфікації соціальних працівників є важливим кроком на шляху до забезпечення належного рівня соціальної підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни [31].

Крім того, що було перелічено, можна вжити такі напрямки реалізації, які на сьогоднішній стан тема соціальна робота з дітьми, які залишились батьків в умовах війни є актуальною.

Ці заходи є лише деякими з можливих напрямків оптимізації соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. Їхня ефективність залежить від комплексного підходу та залучення зусиль держави, громадськості та волонтерів.

Напрями оптимізації соціальної роботи з цією категорією дітей можна умовно розділити на такі групи:

1. Організаційно-правові напрями

– Посилення нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це передбачає розробку та впровадження нових нормативно-правових актів, які врегульовують питання захисту прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни, а також посилення контролю за їхнім виконанням [38].

– Розширення мережі закладів, установ, організацій, центрів, що надають соціальні послуги дітям, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це, в свою чергу, передбачає будівництво нових закладів, ремонт та реконструкцію існуючих, а також удосконалення наявних та створення нових форм надання соціальних послуг, які відповідають потребам дітей в умовах війни.

– Забезпечення належного фінансування соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це передбачає збільшення видатків на соціальну роботу з цією категорією дітей, а також ефективне використання наявних ресурсів.

2. Соціально-педагогічні напрями:

– Створення мережі центрів соціальної підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ці центри повинні надавати дітям соціальні послуги, спрямовані на їхню адаптацію до нових умов життя, подолання наслідків травматичних подій, а також на їхній соціальний, психологічний та особистісний розвиток.

– Розробка та впровадження програм групової та індивідуальної психосоціальної реабілітації дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ці програми повинні бути адаптовані до специфічних потреб дітей в умовах війни [74].

– Роз'яснити інформацію населенню різними способами. Ця робота може здійснюватися через засоби масової інформації, соціальні мережі, освітні заклади тощо.

– Розвиток волонтерського руху з метою надання допомоги дітям, які

залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Волонтери можуть допомагати дітям у таких напрямках:

- Забезпечення продуктами харчування, одягом, взуттям, засобами гігієни тощо.
- Надання психологічної допомоги.
- Організація дозвілля.
- Організація індивідуальної та групової роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ця робота повинна бути спрямована на допомогу дітям у адаптації до нових умов життя, подоланні наслідків травматичних подій, а також на їхній соціальний, психологічний та особистісний розвиток [52].

3. Науково-методичні напрями

- Розробка та впровадження нових методів і технологій соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ці методи та технології повинні бути адаптовані до специфічних потреб дітей в умовах війни [45].
- Проведення наукових досліджень з метою вивчення проблем соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ці дослідження допоможуть розробити ефективні механізми захисту прав і інтересів цих дітей.

Реалізація цих напрямів допоможе забезпечити належний захист прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

Щодо реалізації організаційно-правових напрямів, можна використати такі заходи:

- Внесення змін до законодавчих актів, які врегульовують питання захисту прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни. Тобто, розробка та затвердження нового Закону України «Про усиновлення та влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування». Цей закон повинен врегулювати питання усиновлення та влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в

умовах війни, а також посилити захист їхніх прав і інтересів.

1. Забезпечення пріоритету сімейного виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

2. Розширення повноважень органів опіки та піклування щодо захисту прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни.

3. Забезпечення доступу дітей, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни, до соціальних послуг.

– Розширення мережі закладів та установ, які надають соціальні послуги дітям, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це передбачає будівництво нових закладів, реконструкцію та ремонт існуючих, а також створення нових форм надання соціальних послуг, які відповідають потребам дітей в умовах війни.

– Створення постійно діючої міжвідомчої комісії з питань захисту прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ця комісія повинна здійснювати моніторинг ситуації з захисту прав і інтересів цих дітей, а також розробляти рекомендації щодо її покращення.

– Забезпечення належного фінансування соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це передбачає збільшення видатків на соціальну роботу з цією категорією дітей, а також ефективне використання наявних ресурсів.

Щодо реалізації соціально-педагогічних напрямів, можна використати такі заходи:

- Забезпечення безпеки дітей можна реалізувати шляхом:
- створення безпечних місць для проживання дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни;
- навчання дітей, які залишилися без батьківського піклування, основам безпеки та самозахисту;
- співпраці з правоохоронними органами та іншими органами влади для захисту дітей від насильства, експлуатації та інших форм ризику.

Психологічну підтримку дітей можна реалізувати шляхом:

- надання дітям, які залишилися без батьківського піклування, доступу до психологічної допомоги;
- розробки та впровадження програм психологічної реабілітації для дітей, які пережили війну;
- навчання фахівців, які працюють з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, основам психологічної допомоги.

Соціальну адаптацію дітей можна реалізувати шляхом:

- надання дітям, які залишилися без батьківського піклування, доступу до освіти, медичної допомоги та інших соціальних послуг;
- сприяння влаштуванню дітей, які залишилися без батьківського піклування, в сімейні форми виховання;
- навчання дітей, які залишилися без батьківського піклування, навичок самообслуговування та самодопомоги.

Підтримку сімей, які всиновлюють або опікуються дітьми, які залишилися без батьківського піклування можна реалізувати шляхом:

- надання сім'ям, які всиновлюють або опікуються дітьми, які залишилися без батьківського піклування, доступу до інформації та консультацій;
 - створення груп підтримки для сімей, які всиновлюють або опікуються дітьми, які залишилися без батьківського піклування;
 - надання сім'ям, які всиновлюють або опікуються дітьми, які залишилися без батьківського піклування, фінансової та матеріальної допомоги.
- [37].

Щодо реалізації науково-методичних напрямів, можна використати такі заходи:

- Створення самокерованої групи, яка буде займатися вивченням проблеми та розробки і впровадження нових методів, технологій соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

Ці методи та технології повинні бути адаптовані до специфічних потреб дітей в умовах війни:

- Аналіз статистичної інформації. Групи можуть бути сформовані для аналізу статистичної інформації про дітей, які залишилися без батьківського піклування внаслідок війни. Вони можуть використовувати різні методи аналізу, такі як статистичні методи, метод порівняльного аналізу та метод експертних оцінок.

- Оцінка ефективності впроваджених заходів. Як тільки будуть реалізовані заходи, спрямовані на оптимізацію соціальної роботи з цією категорією дітей, важливо провести оцінку їхньої ефективності. Це дозволить визначити, які заходи були найбільш ефективними, і в нести необхідні корективи в подальшу роботу.

- Дослідження потреб дітей. Групи можуть бути сформовані для дослідження потреб дітей, які залишилися без батьківського піклування внаслідок війни. Вони можуть використовувати різні методи дослідження, такі як опитування, фокус-групи та спостереження.

- Розробка рекомендацій щодо вирішення проблеми сирітства. Групи можуть бути сформовані для розробки рекомендацій щодо вирішення проблеми сирітства в Україні в умовах війни. Вони можуть використовувати різні методи, такі як мозковий штурм, групове проектування та прийняття рішень.

- Участь України в міжнародних проектах та програмах, спрямованих на захист прав дітей, які залишилися без батьківського піклування. Україна не є єдиною країною, яка зіткнулася з проблемою сирітства в умовах війни. Існує досвід інших країн, який може бути корисним для України. Тому важливо розвивати міжнародне співробітництво з метою обміну досвідом і налагодження співпраці в галузі захисту прав дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Більш детальний розглянемо аналіз кожного з цих варіантів:

- Аналіз статистичної інформації

Аналіз статистичної інформації є важливим етапом будь-якого

дослідження. Він дозволяє отримати загальне уявлення про проблему та сформулювати гіпотези щодо її причин та наслідків.

У випадку дослідження сирітства в Україні в умовах війни, аналіз статистичної інформації може бути використаний для вивчення таких питань:

1. Кількість дітей, які залишилися без батьківського піклування.
2. Категорії дітей, які втратили батьківське піклування.
3. Місця проживання дітей, які залишилися без батьківського піклування.
4. Стан здоров'я та освіти дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Для аналізу статистичної інформації групи можуть використовувати такі методи:

1. Статистичні методи. Групи можуть використовувати такі статистичні методи, як статистична обробка даних, порівняльний аналіз та екстраполяція.

2. Метод порівняльного аналізу. Групи можуть порівняти статистичну інформацію про дітей, які залишилися без батьківського піклування в Україні в умовах війни, зі статистичними даними про дітей, які залишилися без батьківського піклування в інших країнах.

3. Метод експертних оцінок. Групи можуть використовувати метод експертних оцінок для отримання експертних суджень щодо статистичної інформації.

– Оцінка ефективності впроваджених заходів може бути реалізована шляхом створення постійно діючої робочої групи, яка буде відповідати за проведення оцінки. Ця група повинна складатися з представників державних органів, громадських організацій та експертів. Робоча група може використовувати такі методи оцінки, як:

- моніторинг стану реалізації заходів;
- проведення опитувань дітей, які залишилися без батьківського піклування, їхніх опікунів та батьків-вихователів;

- аналіз статистичних даних.
- Дослідження потреб дітей. Дослідження потреб дітей є важливим етапом розробки ефективних заходів щодо вирішення проблеми сирітства. Воно дозволяє зрозуміти, що потрібно дітям, які залишилися без батьківського піклування, для того, щоб рости та розвиватися в безпечному та сприятливому середовищі.

У випадку дослідження сирітства в Україні в умовах війни, дослідження потреб дітей може бути використано для вивчення таких питань:

1. Фізичні та психологічні потреби дітей.
2. Освітні потреби дітей.
3. Соціально-емоційні потреби дітей.
4. Фінансові потреби дітей.

Для дослідження потреб дітей групи можуть використовувати такі методи:

1. Опитування. Групи можуть провести опитування дітей, які залишилися без батьківського піклування, або їхніх батьків, опікунів або інших близьких людей.

2. Фокус-групи. Групи можуть провести фокус-групи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, або їхніх батьків, опікунів або інших близьких людей.

3. Спостереження. Групи можуть проводити спостереження за дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в різних середовищах, таких як сім'ї, дитячі будинки, школи та інші.

- Розробка рекомендацій щодо вирішення проблеми сирітства є важливим етапом дослідження. Вона дозволяє сформулювати конкретні заходи, які можуть бути впроваджені для покращення життя дітей, які залишилися без батьківського піклування.

У випадку дослідження сирітства в Україні в умовах війни, розробка рекомендацій може бути спрямована на такі питання:

1. Удосконалення системи виявлення та надання статусу дітям, які

залишилися без батьківського піклування.

2. Розвиток сімейних форм виховання.

3. Забезпечення фінансове

– Міжнародне співробітництво може бути реалізовано шляхом підписання міжнародних угод, участі в міжнародних організаціях та програмах, а також проведення спільних досліджень та розробки проектів. Уряд України може звернутися до міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ, Дитячий фонд ООН, за підтримкою в реалізації заходів, спрямованих на захист прав дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

Реалізація цих заходів потребує значних зусиль з боку держави, громадськості та волонтерів. Однак вона є необхідною для того, щоб забезпечити належний захист прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

Проведення наукових досліджень з метою вивчення проблем соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Ці дослідження допоможуть розробити ефективні механізми захисту прав і інтересів цих дітей.

Крім того, що перелічено можна додати напрямок оптимізації соціальної сфери з дітьми, які залишились батьків в умовах війни, це деінституалізація дитячих будинків.

Війна в Україні призвела до того, що тисячі дітей втратили батьків. Багато хто з них був змушений залишити свої будинки та шукати притулку в інших містах чи країнах. У таких умовах деінституалізація може надати значну допомогу цим дітям [21].

Деінституалізація (далі – ДІ) дитячих будинків – це процес заміни інтернатної форми виховання сімейними формами, такими як фостерні родини та прийомні сім'ї. Цей процес є важливим для захисту прав дітей та забезпечення їхнього належного розвитку [16].

Основними принципами ДІ задекларовані наступні положення:

– Сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини. Цей

принцип означає, що діти повинні виховуватися в сім'ї, якщо це можливо. Сім'я забезпечує дитині любов, підтримку та безпеку, які необхідні для її повноцінного розвитку.

– Збереження сім'ї є провідною умовою забезпечення благополуччя дитини. Цей принцип означає, що в першу чергу потрібно робити все можливе, щоб зберегти сім'ю. Якщо дитина виховується в сім'ї, вона має всі шанси на благополуччя.

– Усі діти, незалежно від їхнього місця проживання, мають право на належну увагу, яка відповідає їхнім думкам, потребам та інтересам. Ця увага повинна враховувати те, що думає дитина, що їй потрібно і що вона хоче [51].

Ді складається з трьох етапів, які описані в таблиці 3.1. Для кожного етапу розроблено план заходів, який визначає, що потрібно зробити, хто буде відповідальним за виконання, коли це потрібно зробити та як відстежувати результати.

Таблиця 3.1.

Етапи проведення реформи інтернатних закладів для дітей в Україні
(Деінституалізація)

I етап	II етап	III етап
2017-2018 роки	2019-2024 роки	2025-2026 роки
Оцінка закладів та послуг в кожній області та написання регіональних планів	Розвиток соціальних, медичних та освітніх послуг в громадах з поступовою трансформацією закладів відповідно до регіонального плану	Комплексний аналіз ситуації та визначення стратегічних напрямів

Як можна бачити, реформи були розроблені і спрогнозовані на 9 років:

- розвиток інфраструктури для сімей з дітьми на рівні ОТГ призведе до поступового закриття інтернатів;
- за рахунок створення нових послуг у громадах, а також розвитку вже існуючих;

– перетворення інтернатів у центри, що надають послуги дітям, родинам та громаді [73].

Центри соціальної підтримки сімей з дітьми (ЦСПСД) мають на меті допомогти дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах. З одного боку, ЦСПСД сприяють тому, щоб діти, які виховуються в інтернатних закладах, могли повернутися до своїх сімей. З іншого боку, ЦСПСД працюють над тим, щоб діти залишалися у своїх сім'ях і не потрапляли до інтернатних закладів.

Щоб досягти цих цілей, ЦСПСД повинні надавати широкий спектр соціальних послуг, які зараз надають окремі установи, такі як реабілітаційні центри, психологічні служби, Центри матері і дитини та інші. Ці послуги включають:

- Соціально-психологічну допомогу сім'ям
- Соціальне супроводження дітей
- Соціально-економічну підтримку сімей
- Реабілітацію дітей з особливими потребами
- Попередження насильства в сім'ї

Відповідно до Стратегії деінституціоналізації, діяльність інтернатних закладів буде припинена. ЦСПСД відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони є альтернативою інтернатному вихованню.

Для більш ефективної діяльності ЦСПСД, до їх розробки програм необхідно залучати досвідчені вітчизняні професійні громадські організації. Ці організації мають значний досвід роботи з сім'ями та дітьми, і вони можуть запропонувати цінні консультації та підтримку.

Ось деякі конкретні приклади того, як вітчизняні громадські організації можуть допомогти ЦСПСД:

– Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на зменшення насильства в сім'ї [42].

- Благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині» може

допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на запобігання потраплянню дітей до інтернатних закладів [5].

– Благодійна організація «Надія і житло для дітей» може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на зменшення кількості дітей вулиці [4].

– Організація «Право на здоров'я» в Україні може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на підтримку здорового способу життя сімей та допомогу при лікуванні важких хвороб [47].

– Всеукраїнська Громадська Організація «Ліга соціальних працівників України» може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на залучення дітей до оздоровчої, культурної, творчої діяльності [85].

– Міжнародна благодійна організація Благодійний фонд «СОС Дитяче містечко» може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на допомогу внутрішньо переміщеним особам [83].

– Благодійна організація «Благодійний фонд «Зміни одне життя – Україна» може допомогти ЦСПСД розробити програми, спрямовані на пропаганду усиновлення та сприяння влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейних форм виховання [12].

Реформа інтернатів є непростю, оскільки вимагає узгодження дій трьох міністерств.

Міністерство охорони здоров'я відповідає за медичний аспект реформи, Міністерство соціальної політики - за соціальний аспект, а Міністерство освіти і науки - за освітній аспект.

Координатором реформи визначено Міністерство соціальної політики. Це міністерство забезпечує загальний контроль за реформою та взаємодію між міністерствами.

Для впровадження реформи деінституціалізації Міністерство соціальної політики України та інші міністерства будуть співпрацювати з Національним офісом з реформи деінституціалізації при Уповноваженому Президента з прав дитини.

Ось деякі переваги деінституалізації для дітей, які втратили батьків у війні в Україні:

- Сім'я є природним середовищем для розвитку дитини. У сім'ї дитина отримує любов, турботу і підтримку, які необхідні їй для нормального розвитку.
- Деінституалізація знижує ризик виникнення проблем з поведінкою та психічним здоров'ям у дітей. Діти, які виростили в дитячих будинках, більш схильні до розвитку таких проблем, як агресія, депресія та тривожність.
- Деінституалізація підвищує шанси дитини на здобуття якісної освіти та працевлаштування в майбутньому. Діти, які виростили в сім'ях, мають більше можливостей для здобуття освіти та працевлаштування, що сприяє їх успішній соціалізації.

Метою реформи на сучасному рівні, це реформування системи профілактики соціального сирітства розроблена і впроваджується її універсальна модель. Процес її реалізації відбувається у межах програми ДІ. Окреслене зумовлює необхідність спроби аналізу ефективності функціонування схарактеризованої моделі на прикладі пілотного проекту.

Звісно, деінституалізація не є панацеєю. Вона вимагає ретельної підготовки та реалізації. Важливо, щоб діти, які були виведені з дитячих будинків, отримували необхідну підтримку та допомогу для адаптації до життя в сім'ї.

Але є заходи, які необхідно вжити для успішної деінституалізації дітей, які втратили батьків у війні в Україні:

- Необхідно створити систему пошуку та виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування.
- Слід розробити ефективні механізми виявлення потенційних прийомних батьків.
- Необхідно забезпечити підготовку прийомних батьків до прийняття дітей до сім'ї.
- Слід забезпечити дітей, виведених з дитячих будинків, необхідною

підтримкою та допомогою для адаптації до життя в сім'ї.

Наразі триває перший етап реалізації стратегії. Кожному регіону необхідно оцінити мережу шкіл-інтернатів, з'ясувати, які діти вступають до них і чому, а також які соціальні послуги доступні в даний час. На наступному етапі кожен регіон готує свій власний план реформ [44].

У зарубіжних країнах деінституалізація дитячих будинків є успішним напрямком соціальної політики. Так, у Швейцарії, Фінляндії та інших країнах кількість дітей, які виховуються в сімейних формах, значно перевищує кількість дітей, які проживають у дитячих будинках.

У результаті цих заходів кількість дітей, які виховуються в сімейних формах, у зарубіжних країнах постійно зростає. Так, у Швейцарії в 1980 році в дитячих будинках перебувало 15% дітей-сиріт, а в 2020 році – лише 3%. У Фінляндії в 1990 році в дитячих будинках перебувало 20% дітей-сиріт, а в 2020 році – лише 5%.

У 2017 році в Україні була затверджена Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки. Ця стратегія, яка є пріоритетним напрямом державної сімейної політики, спрямована на профілактику соціального сирітства [60].

Для успішної деінституалізації в Україні необхідно:

- Створити сприятливе законодавче середовище. Для цього потрібно внести зміни до чинного законодавства, які б визначали пріоритет сімейних форм виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

- Розвинути мережу соціальних служб. Потрібно створити розвинену мережу соціальних служб, які б надавали підтримку сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

- Залучити громадські організації. Потрібно широко залучити громадські організації до надання підтримки сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Деінституалізація - це складний та багатогранний процес. Однак, якщо її

буде реалізовано правильно, вона може надати значну допомогу дітям, які втратили батьків у війні в Україні.

Житомир - це місто в центральній частині України, яке було одним з перших міст, які зазнали атаки російських військ на початку війни. Внаслідок війни у Житомирі загинули сотні людей, зокрема багато дітей. Багато дітей були змушені залишити свої будинки та шукати притулку в інших містах чи країнах [26].

У Житомирі вже триває робота з деінституалізації дітей, які втратили батьків у війні. У місті діє пілотний проект з деінституалізації, який реалізується за підтримки фонду Lumos. У рамках цього проекту проводиться робота з пошуку та виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування. Також проводиться робота з підготовки прийомних батьків до прийняття дітей до сім'ї.

Ось кілька прикладів того, як деінституалізація може допомогти дітям, які втратили батьків у війні у Житомирі:

- У Житомирі є сім'я, яка прийняла до своєї сім'ї двох дітей, які були змушені залишити свій будинок у результаті війни. Діти вже адаптувалися до життя в сім'ї та отримують необхідну підтримку та допомогу.

- У Житомирі є прийомна сім'я, яка прийняла до своєї сім'ї дитину, яка народилася у пологовому будинку, але батьки якої загинули внаслідок війни. Дитина отримує необхідну медичну допомогу та турботу.

- У Житомирі є дитячий будинок, який працює над створенням альтернативних форм виховання для дітей, які залишилися без батьківського піклування. Зокрема, у дитячому будинку створюються групи сімейного типу, в яких діти мешкають у невеликих групах під опікою вихователів.

З вище сказаного можна виділити кілька конкретних заходів, які можуть вжити в Житомирі для успішної деінституалізації дітей, які втратили батьків у війні:

- Необхідно забезпечити підтримку та допомогу прийомним батькам, які беруть на себе виховання дітей, які втратили батьків у війні.

- Необхідно забезпечити дітей, виведених із дитячих будинків, необхідною психологічною допомогою.

- Необхідно створити систему відстеження та підтримки дітей, які були виведені з дитячих будинків.

Цей приклад демонструє, що деінституціалізація є можливою та ефективною навіть в умовах війни. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити дітям, які втратили батьків у війні, найкращі умови для розвитку та соціалізації [26].

Тому напрями оптимізації спрямовані на забезпечення безпеки, психологічної підтримки та соціальної адаптації дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Вони також передбачають забезпечення належних умов для їхнього виховання та розвитку.

На основі праксеологічних засад дослідження соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни Україні можна зробити такі висновки:

Згідно з аналізом, сучасний стан соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні характеризується такими особливостями:

Війна в Україні призвела до зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це пов'язано з тим, що багато батьків загинули або були поранені, а інші були змушені покинути країну.

Держава та громадськість докладають зусиль для забезпечення безпеки, психологічної підтримки та соціальної адаптації цих дітей. Однак існує ряд викликів, які необхідно подолати.

Одними з основних викликів є забезпечення належних умов для виховання, розвитку дітей та психологічної підтримки дітям, які зазнали травми внаслідок війни. Це включає доступ до якісної освіти, медичної допомоги та інших соціальних послуг.

Крім того, необхідно вжити таких напрямків реалізації:

- Створення єдиної інформаційної системи, яка дозволить

відстежувати стан дітей, які залишилися без батьківського піклування, та надавати їм необхідну допомогу.

- Розробка та впровадження програм психологічної підтримки для дітей, які зазнали психологічної травми внаслідок війни.

- Створення мережі центрів реінтеграції дітей, які залишилися без батьківського піклування, в суспільство.

Важливо зазначити, що оптимізація соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни є складним і багатограним завданням. Для його успішного вирішення необхідно залучення зусиль держави, громадськості та волонтерів.

ВИСНОВКИ

Війна в Україні призвела до значного зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це пов'язано з такими факторами, як загибель або поранення батьків внаслідок війни, вимушена міграція, розлучення батьків.

В умовах війни перед соціальними працівниками постали нові виклики, пов'язані з забезпеченням прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Основними проблемами сучасного стану соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні є:

- Зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це пов'язано з такими факторами, як загибель або поранення батьків внаслідок війни, вимушена міграція, розлучення батьків.

- Ускладнення у забезпеченні їхніх основних прав та потреб. Це пов'язано з руйнуванням інфраструктури, нестачею фінансування, недостатньою кваліфікацією соціальних працівників.

- Необхідність надання допомоги дітям, які зазнали психологічної травми внаслідок війни. Війна є серйозним психологічним потрясінням для дітей. Вона може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем.

- Для вирішення цих проблем необхідно вжити таких заходів:

- Удосконалити нормативно-правову базу, яка регулює сферу соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Це передбачає внесення змін до законодавства, які б враховували особливості соціальної роботи з цією категорією дітей в умовах війни.

- Забезпечити належне фінансування соціальних послуг для дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це дозволить забезпечити їм доступ до якісних соціальних послуг, зокрема до медичної, психологічної та освітньої допомоги.

– Підвищення кваліфікації соціальних працівників, які працюють з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Це дозволить їм надавати більш ефективну допомогу та підтримку дітям, які залишилися без батьківського піклування.

Крім того, необхідно вжити таких заходів:

– Створення єдиної інформаційної системи, яка дозволить відстежувати стан дітей, які залишилися без батьківського піклування, та надавати їм необхідну допомогу.

– Розробка та впровадження програм психологічної підтримки для дітей, які зазнали психологічної травми внаслідок війни.

– Створення мережі центрів реінтеграції дітей, які залишилися без батьківського піклування, в суспільство.

– Забезпечити доступ дітей до освіти та професійної підготовки.

– Створити умови для розвитку творчих здібностей дітей.

– Залучення дітей до волонтерської діяльності.

– Створення мережі сімейних форм виховання для дітей, які залишилися без батьківського піклування.

– Деінституалізація дитячих будинків, тобто, забезпечення кожній дитині права на виховання в сім'ї, яке є найкращим середовищем для її розвитку.

Ці заходи є лише деякими з можливих напрямків оптимізації соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. Їхня ефективність залежить від комплексного підходу та залучення зусиль держави, громадськості та волонтерів.

На основі вищезазначених висновків можна сформулювати такі основні рекомендації для оптимізації соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні:

– Розробити та впровадити комплексну програму соціальної підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

Ця програма повинна включати в себе заходи з забезпечення основних потреб дітей, психологічної підтримки та реабілітації, соціальної адаптації та підготовки до самостійного життя.

– Створити сприятливе законодавче середовище. Потрібно внести зміни до чинного законодавства, які б визначали пріоритет сімейних форм виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

– Розширити мережу закладів та установ, які надають соціальні послуги дітям, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Це передбачає будівництво нових закладів.

– Забезпечити належне фінансування соціальної роботи з цією категорією дітей. Це передбачає збільшення видатків на соціальну роботу з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни.

– Залучити громадські організації. Потрібно широко залучити громадські організації до надання підтримки сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Рекомендації щодо забезпечення основних потреб дітей, психологічної підтримки та реабілітації, соціальної адаптації та підготовки до самостійного життя, дозволить забезпечити належний захист прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.

Однак, для того щоб ці заходи були ефективними, необхідно забезпечити їх комплексність та системність. Це передбачає залучення зусиль держави, громадськості та волонтерів.

Держава повинна забезпечити належне нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Вона також повинна забезпечити належне фінансування соціальних послуг для дітей цієї категорії.

Громадські організації та волонтери можуть надавати додаткову підтримку дітям, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни. Вони можуть допомагати їм у вирішенні повсякденних проблем, а також у психологічній адаптації та реабілітації.

Деінституціалізація, тобто, створення мережі сімейних форм виховання для дітей, які залишилися без батьківського піклування, може бути ефективним заходом, який дозволить цим дітям подолати наслідки війни та адаптуватися до нового життя. Вона дозволить їм отримати доступ до сімейного виховання, яке є найкращим середовищем для їхнього розвитку.

У ході війни в Україні особливо актуальним є питання забезпечення прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування. Одним із пріоритетних напрямків у цій сфері є деінституціалізація, тобто перехід від інституційного догляду за дітьми до сімейних форм виховання.

Житомирська область стала першим регіоном в Україні, який розпочав впровадження Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. У рамках цієї реформи в області буде реалізовано пілотний проект з реформування інтернатів на сучасніші й комфортні форми виховання дітей.

Цей проект реалізується за підтримки Фондації Lumos, яка має досвід успішної реалізації реформи деінституціалізації в інших країнах. Підписання Меморандуму про співпрацю між Уповноваженим Президента України з прав дитини, головою Житомирської ОДА та головою Фондації Lumos є важливим кроком у реалізації реформи деінституціалізації в Україні.

Важливо, щоб всі зацікавлені сторони співпрацювали між собою для забезпечення ефективного реалізації реформи деінституціалізації та забезпечення прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні.

Впровадження запропонованих заходів сприятиме поліпшенню якості життя дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. Однак, для того щоб забезпечити ефективність цих заходів, необхідно розробити план їхньої реалізації та забезпечити його виконання. План заходів повинен передбачати такі заходи:

- Забезпечення належного фінансування соціальних послуг для дітей, які залишилися без батьківського піклування. Це дозволить забезпечити

доступність та якість цих послуг.

- Підготовка та перепідготовка фахівців для роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Це дозволить забезпечити належний рівень надання цих послуг.

- Співпраця з громадськими організаціями та волонтерами. Це дозволить залучити додаткові ресурси для надання соціальних послуг дітям, які залишилися без батьківського піклування.

Ось кілька конкретних прикладів того, як можна реалізувати ці заходи:

- Для забезпечення належного фінансування соціальних послуг для дітей, які залишилися без батьківського піклування, уряд може ввести додаткові податки, спрямувати кошти з інших джерел або залучити міжнародну допомогу.

- Для підготовки та перепідготовки фахівців для роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, можна створити спеціалізовані навчальні програми або залучити до цього процесу міжнародних експертів.

- Для співпраці з громадськими організаціями та волонтерами уряд може створити єдину платформу для взаємодії цих організацій, а також надати їм фінансову та організаційну підтримку.

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити належний захист прав і інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні. Це допоможе їм подолати наслідки війни та адаптуватися до нового життя.

Ця тема є актуальною в наш час та потребує подальшого розвитку. Таким чином, гіпотеза дослідження: Впровадження сучасних підходів у системі соціальної роботи, зокрема стратегії деінституціалізації дитячих будинків, в умовах війни в Україні, сприятиме поліпшенню якості життя підопічних, сприяючи їхньому психосоціальному розвитку та інтеграції в суспільство, – була підтверджена.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухів О. І. Статус дітей-сиріт в Україні в умовах війни. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. Серія Право*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. Вип. 13 (25). С. 76-84. URL : <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Андрухів.pdf> (дата звернення: 18.09.2023).
2. Бельо Л. Ю., Тарантаєва О. О. Особливості влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах війни в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2 т. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 678–681.
3. Благодійна недержавна організація «SOS дитяче містечко». URL: <https://sos-ukraine.org/> (дата звернення: 18.09.2023).
4. Благодійна організація «Надія і житло для дітей» (Hope and Homes for Children). URL : <http://www.hopeandhomes.org.ua/> (дата звернення: 18.05.2023).
5. Благодійна організація Партнерство «Кожній дитині». URL : <http://www.p4ec.org.ua/ua/about> (дата звернення: 20.08.2023).
6. Благодійний фонд «Відродження України». URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/26288044/ (дата звернення: 20.08.2023).
7. Благодійний фонд «Зміни одне життя – Україна». URL : <https://changeonelife.ua/about> (дата звернення: 18.04.2023).
8. Благодійний фонд Діани Подолянчук. URL : <https://podolianchuk.com> (дата звернення: 27.10.2023).

9. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Трудове право. Право соціального забезпечення*. 2020. № 1. С. 59–64.

10. В Україні зростає кількість усиновлень : Які регіони – у лідерах? URL : <https://uworld.news/news/v-ukraini-zrostaie-kilkist-usynovlen-1005844.html> (дата звернення: 27.09.2023).

11. В Україні створили Державну службу у справах дітей. URL : <https://uworld.news/news/v-ukraini-stvoryly-derzhavnu-sluzhbu-1005519.html> (дата звернення: 27.09.2023).

12. Всеукраїнська громадська організація «Ліга соціальних працівників України». URL: <https://www.lswu.org/about-1-2> (дата звернення: 18.04.2023).

13. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні : соціально-правове дослідження. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

14. Грабовська Г. М., Лисюк А. М. Захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під час військових дій. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2023. № 2. С. 80–84.

15. Грабовська О. О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 15 с.

16. Деінституалізація / Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Deinstitutionalizaciya.html> (дата звернення: 22.10.2023).

17. Деякі питання здійснення наставництва над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. №465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

18. Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 794. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 20.11.2023).

19. Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні : Постанова Кабінет Міністрів України від 7 липня 2022 р. № 794. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.07.2023).

20. Діти та війна : Карітас України. URL : <https://caritas.ua/cyf/dity-ta-vijna/> (дата звернення: 12.09.2023).

21. Діти, які залишилися без батьків під час воєнного стану, зможуть бути тимчасово влаштовані до сімейних форм виховання : Мінсоцполітики. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-diti-yaki-zalishilisya-bez-batkiv-pid-chasvoyennogo-stanu-zmozhut-buti-timchasovo-vlashtovani-do-simejnih-form-vihovannya> (дата звернення 25.08.2023).

22. Дрозд І. В., Дуля А. В. Простір добра і підтримки. Програма соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 червня 2022 року, м. Суми). Суми : СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. С. 138-140.

23. Емішянц О. Б. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія «Психологічні науки»*. 2019. №1(4). С. 109-116.

24. Євко В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу в системі форм улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування : монографія. Харків : Ксилон, 2010. 156 с.

25. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними Протоколами № 11 та 14 з моменту його

набуття чинності 1 червня 2010 року. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 20.06.2023).

26. Житомирщина першою в Україні розпочинає реформування інтернатів. URL : <https://m.day.kyiv.ua/news/271221-zhytomyrshchyna-pershoyu-v-ukrayini-rozprochynaue-reformuvannya-internativ> (дата звернення: 12.09.2023).

27. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. *Державна служба статистики України* : статистичний збірник / відп. за випуск І. В. Калачова. Київ, 2012. 79 с.

28. Захист прав дітей в Україні : «Родина для кожної дитини» : ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/family-for-every-child/> (дата звернення: 27.07.2023).

29. Захист та допомога мігрантам : Міжнародна організація з міграції в Україні. URL : <https://ukraine.iom.int/uk/zakhyst> (дата звернення: 20.06.2023).

30. Кількість усиновлених дітей і дітей, позбавлених батьківського піклування : Статистичний щорічник України / за ред. І. Є. Вернера. 2020. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (дата звернення: 27.07.2023).

31. Ковальчук О. В, Червенко О. О. Соціальна робота з дітьми, котрі залишились без батьківського піклування : технологічний аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 23. С. 164-170.

32. Конвенція Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Конвенцію ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 20.08.2023).

33. Конвенція про права дитини : Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 (Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). URL :

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 20.08.2023).

34. Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : схвалено Кабінетом Міністрів України № 1057 від 26.08.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

35. Корнєщук В. В., Колодійчук Ю. В., Боделан М. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників : монографія / гол. ред. В. В. Корнєщук. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2018. 296 с.

36. Лісовець О. В. Теоретичний аналіз змісту соціально-проевального захисту у діяльності соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 23. С. 170-176.

37. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.

38. Лютий В. П. Критерії оцінювання якості соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 75 (Т. 1). С. 115-121.

39. Майже 1,2 тис. дітей було усиновлено в Україні від початку повномасштабного вторгнення. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/adoption-orphan-in-war> (дата звернення: 25.05.2023).

40. Мигович І. І. Теоретичні засади соціальної роботи : навч. посіб. / І. І. Мигович, В. Ф. Жмур. Ужгород : Говерла, 2007. 410 с.

41. Миколук С. Сирітство в Україні в умовах війни : соціальна робота та соціальна допомога. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 61–68.

42. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». URL : https://la-strada.org.ua/pro-organizacziyu_ukraine (дата звернення: 20.08.2023).

43. Напрямки діяльності: Благодійна платформа Діти Хелп – Dity Help. URL : <https://dity.help/#> (дата звернення: 20.08.2023).
44. Національна стратегія реформування систем. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/nacionalna-strategiya-reformuvannya-sistemi-internativ> (дата звернення: 20.09.2023).
45. Овод Ю. Інноваційні технології у соціальній роботі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 175-184.
46. Онлайн-курс «Психологічна підтримка дітей в умовах війни», розроблений громадською організацією «Освіторія» за підтримки Міністерства освіти і науки України та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). URL : <https://osvitoria.media/news/bezkoshtovnyj-kurs-z-psychologichno-emotsijnoyi-pidtrymky-dlya-vchyteliv-ta-shkilnyh-psychologiv/>(дата звернення: 18.04.2023).
47. Організація «Право на здоров'я» (HealthRight International). URL : <https://www.healthright.org.ua/> (дата звернення: 18.09.2023).
48. Оскільки війна в Україні триває, наші команди реагують на гуманітарну кризу : Медики без кордонів. URL : <https://www.msf.org/ukraine>(дата звернення: 22.11.2023).
49. Павелків А Р. Вікова специфіка переживання дітьми тимчасово переміщених осіб психотравмуючих подій. *Психологія : реальність і перспективи* : зб. наук. пр. 2022. № 19. С. 105-110.
50. Петрочко Ж. Інновації соціальної роботи щодо забезпечення права дитини на сім'ю : супровід сімей із чат-боту «Дитина не сама». *Ввічливість. Humanitas*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. № 3. С. 74-81. URL : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.10> (дата звернення: 22.06.2023).
51. Петрочко Ж. Організація і здійснення регіональними центрами соціальних служб навчальної діяльності. *Ввічливість. Humanitas*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2022. № 3. С. 69-77.

URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.10> (дата звернення: 29.06.2023).

52. Пеша І. В. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11(2). С. 193-199.

53. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2023).

54. Погоріла О. О. Сучасні технології соціальної роботи у воєнний час : кваліф. роб. маг. ; Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 95 с. URL : https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57300/1/%d0%a4%d0%9b%d0%a1%d0%9a_2022_231_%d0%9f%d0%be%d0%b3%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bb%d0%b0.pdf (дата звернення: 10.08.2023).

55. Порядок повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 569. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

56. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінет Міністрів України від 08 жовтня 2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.09.2023).

57. Правила перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінет Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.09.2023).

58. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. N 2342-IV (зміни внесені згідно із Законом №1504-VIII від 08.09.2016). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 26.08.2023).

59. Про захист персональних даних : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

60. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації : Постанова Кабінет Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

61. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-14. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 20.05.2023).

62. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України № 3857-12. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

63. Про соціальні послуги : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 20.07.2023).

64. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 12.06.2023).

65. Програми соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, озбавлених батьківського піклування, яка називається «Стійкість та розвиток», на базі благодійної організації «Карітас-Тернопіль» URL: <https://caritas.ternopil.ua/pershyy-bezpechnyy-prostir-vidkryly-u-ternopilskiy-klasychniy-himnazii/> (дата звернення: 18.04.2023).

66. Психоемоційне розвантаження та організація якісного дозвілля : Фонд «Голоси дітей». URL : <https://voices.org.ua/programs/orhanizatsiia-taboriv-iakisnoho-dozvillia-ta-vidpochynku-dlia-ditey-ta-simey/> (дата звернення: 14.07.2023).

67. Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб /

Т. В. Семигіна, Н. Є. Гусак, С. О. Трухан. *Український соціум*. 2015. № 2. С. 65-72.

68. Сімейний кодекс України : від 10 січня 2002 року №2947-III : за станом на 3 липня 2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

69. Соціальна стійкість територіальних громад в умовах воєнного стану : спроможність до відновлення та розбудови : аналітичний звіт ; Центр соціальних досліджень Сумського державного університету. Суми : Виготовлювач : ФОП Кірічок Д.О., 2022.

70. Тищенко О. В. Досвід соціального забезпечення населення в провідних країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 2(2). С. 76-81.

71. Україна розробила механізм повернення українських дітей. URL : <https://uworld.news/news/ukraine-rozrobila-mekhanizm-povernennia-ukrainskykh-1005135.html> (дата звернення: 12.10.2023).

72. Чат-бот «Дитина не сама». URL : https://t.me/dytyna_ne_sama_bot (дата звернення: 18.04.2023).

73. Шостак Т. В. Пономаренко Л. І. Аналіз сучасного стану соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 100-102.

74. Щодо стану подолання та профілактики соціального сирітства в Україні : аналітична записка. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/1556/> (дата звернення: 10.10.2023).

75. Яніцька І.А. Встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя*

Одеської школи права) : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 797–801.

76. Millions of Children are in Danger : Save the Children Ukraine. URL: <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/ukraine> (дата звернення: 20.08.2023).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Чуприна Валерія Валеріївна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: lerycik2015.ua@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування, в умовах війни в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____	Підпис _____	ПІБ (студент)	<u>Чуприна В. В.</u>
Дата _____	Підпис _____	ПІБ (науковий керівник)	<u>Маліновська О.С.</u>